

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1874-1875.

Verslag der bijeenkomst van den 29sten Januari 1875.

De Voorzitter, de heer Knoop, opent de vergadering ten half acht ure en deelt mede dat is ingekomen:

1°. een schrijven van den heer De Jonge van Ellemeet, te Middelburg, ten geleide van een exemplaar zijner: *Levensschets van den Pruisischen Generaal Albano von Jacobi*, niet als Pruisisch generaal, maar als groot voorstander van de bloemteelt, waarin ook de heer De Jonge zeer uitmunt. De Voorzitter zegt dat de heer De Jonge van Ellemeet een der mannen is van 1830 en 1831, een der vaderlandslievende burgers, die toen de wapenen hebben opgevat, en dat hij deze brochure, denkelijk, heeft ingezonden als eene hulde aan de Vereeniging.

Het Bestuur wordt, op voorstel des Voorzitters, gemachtigd, om den inzender dank te zeggen.

2°. Het volgend schrijven van den generaal van Meurs:

’s Gravenhage, den 29 Januarij 1875.

*Aan Zijne Excellentie den Heer Luit.-Generaal
W. J. Knoop, Voorzitter van het Bestuur der Vereeniging
ter beoefening van de Krijgswetenschap, enz. enz.*

Zijne Excellentie de heer Grave van der Straten-Ponthoz, Belgisch Minister bij onze Regering, heeft mij, namens zijn gouvernement, eenige exemplaren toegezonden van de handelingen der conferentie gehouden te Brussel in het vorige jaar. Ik vermeen

dat deze exemplaren eene goede plaats zullen innemen in de bibliotheek van onze Vereeniging, en geef mij dus de eer om Uwe Excellentie, als Voorzitter van het Bestuur, hierbij zes exemplaren aan te bieden.

Deze conférentie, die welligt nog gevolgen zal hebben, is thans een historisch feit, dat in de toekomst nog aanleiding kan geven tot vele moeilijkheden en waardoor dus deze handelingen voor ons, militairen, ook van belang zijn te kennen.

Ik heb, Mijnheer de Voorzitter, de eer met zeer veel hoogachting te zijn,

UHEG. D^w. Dienaar,
Het Lid van bovengenoemde Vereeniging,
VAN MEURS.

De Vergadering machtigt het Bestuur om den heer van Meurs, lid der Vereeniging, dank te zeggen.

De VOORZITTER: Het is voor mij een minder aangename plicht om u, Mijne Heeren, mede te deelen, dat onze hooggeachte Secretaris, de heer Hoogenboom, verzocht heeft, wegens zijne vele bezigheden, de betrekking van secretaris te mogen nederleggen. Het Bestuur heeft tevergeefs gepoogd den heer Hoogenboom op zijn besluit te doen terugkomen. Niet als eene banale beleefdheid, maar uit wezenlijke overtuiging, stelt het Bestuur u voor om den heer Hoogenboom bijzonderen dank te zeggen voor de uitnemende wijze, waarop hij gedurende vier jaren zijne betrekking heeft bekleed. (*Toejuiching.*)

De heer Abel heeft het Bestuur verplicht met de betrekking van secretaris op zich te nemen. Wij hopen dat onder zijne leiding de zaken even uitmuntend zullen gaan, als tot nu toe het geval was.

De heer DE CASEMBROOT vestigt er de aandacht der Vergadering op, dat de *Staatscourant* kortelings heeft medegedeeld, dat aan kolonel Pel wegens zijne groote diensten de hooge onderscheiding is te beurt gevallen van tot kommandeur der Militaire Willemsorde te worden benoemd. De positie, waarin de kolonel verkeert, is een toestand in het militaire leven, waarvan in Europa misschien weinig voorbeelden bestaan. Spreker wenschte dus in overweging

te geven of deze Vereeniging, waar alles wat het krijgswezen betreft met de grootste belangstelling wordt waargenomen, niet zou besluiten eene dankbetuiging en blijk van hulde aan kolonel Pel te richten, voor de beleidvolle wijze waarmede hij de eer onzer wapenen heeft opgehouden.

De heer HAMMING verklaart dat hij hetzelfde voorstel had willen doen. Nu de heer de Casembroot het heeft gedaan, ondersteunt hij het, want kolonel Pel heeft niet alleen te strijden met een vijand van buiten, maar met ziekten en andere bezwaren van binnen, en zijne energieke handelwijze mag de Vereeniging wel steunen.

De VOORZITTER acht het niet noodig het Bestuur over het voorstel van de heeren de Casembroot en Hamming te raadplegen, want hij weet dat het er ten volle mede instemt. De Vereeniging tracht zich zooveel mogelijk te houden buiten partijquaestiën, maar daar kan hier geen sprake van zijn. Er is alleen quaestie van vaderlandsliefde en wapeneer, en daarom mogen en moeten wij spreken. De Voorzitter vraagt dus de machtiging der Vergadering, om aan kolonel Pel een brief te schrijven in denzelfden geest als vroeger geschreven is aan de generaals van Swieten en Verspijck en den kolonel van Gogh.

Deze machtiging wordt door de Vergadering bij acclamatie verleend.

De VOORZITTER brengt vervolgens in herinnering, dat de Vereeniging dezer dagen een treffend verlies heeft geleden door den dood van haar medelid, den kolonel Blommendal. Hij zegt dat de kennis van dien uitstekenden man ver boven zijn lof verheven is, maar dat hij wel als het algemeen gevoelen meent te mogen uitdrukken, dat de marine, de wetenschap en het geheele vaderland door dat overlijden een gevoelig verlies hebben ondergaan. Deze weinige woorden wenscht de Voorzitter aan de nagedachtenis van dien voortreffelijken man te wijden.

De heer DE CASEMBROOT betuigt namens de marine dank voor

die hulde, aan zijn overleden vriend Blommendal gebracht. Hij herdenkt hem niet alleen als kundig mensch en bekwaam hoofd-ambtenaar, maar hij kan er bijvoegen dat hij door het geheele wapen der marine als een trouw en braaf kameraad steeds zal betreurd worden.

De VOORZITTER verklaart thans dat het Bestuur geen verdere mededeelingen heeft te doen, en men dus kan overgaan tot de onderwerpen die ter behandeling zijn opgegeven.

Op het convocatiebiljet is gesteld: „Deze discussie zal over de volgende, *naar omstandigheid in behandeling te nemen*, punten loopen,” opdat men zich niet aan de voorgestelde volgorde zou behoeven te binden. In eene vorige vergadering is door den heer Jeekel de wensch uitgedrukt, om aan te vangen met de discussie over de schutterij. De Voorzitter vraagt dus, of de heer Jeekel in de vergadering aanwezig is en of hij op dat voorstel nog nader wenscht aan te dringen.

De heer JEEKEL zegt dat dit zijn voorstel niet is geweest. Hij wenscht aan de behandeling der verschillende punten den geregelde loop te laten, ofschoon zijne tegenwoordigheid vooral ten doel heeft te vernemen wat in deze vergadering over de quaestie der schutterijen zal worden aangevoerd.

De VOORZITTER zegt dat dan de volgorde op het convocatiebiljet aangegeven, behouden zal worden.

Aan de orde is dus punt A van het oproepingsbiljet, luidende: Het organiseeren, oefenen en mobiliseeren onzer weermiddelen.

De heer DE BAS:

Volgens den aanhef van den heer Hoogenboom op den 23ⁿ Oct. jl., bedoelde diens omvattende voordracht voornamelijk eenige gewichtige vraagstukken van legerinrichting en oorlogvoering ter sprake te brengen, ten einde dienaangaande later onderling meer breedvoerig van gedachten te wisselen. De geachte spreker ontwikkelde dus meerendeels *beginselen*, welke bij de discussiëering meer in bijzonderheden konden worden uitgewerkt.

Diensvolgens komt het in de eerste plaats daarop aan, de juistheid der vooropgestelde beginselen te toetsen.

De heer Hoogenboom omschrijft als het uitgangspunt zijner rede:

„Ons weerstelsel moet op *verdediging* gegrond zijn, en wel op verdediging van den vaderlandschen bodem.”

Bij hetgeen daarna volgt, zinspeelde spr. steeds op een overmachten vijand. Wel eischte hij in een later gedeelte zijner voordracht eene „zoo actief mogelijke verdediging,” maar schetste voor onzen blik, zoo tot organisatie als tot oefening der levende strijdkrachten, te veel het beeld eener *lijdelijke* verdediging. Onzes inziens sloeg hij te uitsluitend het oog op het geval, waarbij Nederland alléén zou te kampen hebben tegen groote mogendheden, evenals b. v. Denemarken in 1864.

Naar onze opvatting zijn wij, meer dan aan zulk eene bedreiging van ons volksbestaan, blootgesteld aan het gevaar, òf te worden medegesleept in een algemeenen oorlog, waarbij slechts een gedeelte van 's vijands overmacht zich tegen Nederland zal kunnen keeren, òf te worden genoodzaakt onze onzijdigheid met de wapenen te verdedigen.

In elk geval dwingen de eischen van den tijd, ook te onzent, het vermogen der weerbaarheid tot een juist begrepen maximum te verheffen. Door den grootsten veldheer van onze dagen, de veldmaarschalk Von Moltke, hoorden wij nog onlangs verkondigen, dat de oorlogvoering, wil ze tot een gewenscht einde leiden, alleen mogelijk is met behoorlijk georganiseerde troepen. De lagere eischen, door den heer Hoogenboom gesteld aan een gedeelte onzer weermiddelen, mogen dan ook enkel de doode strijdkrachten betreffen; het *gehalte der levende strijdkrachten* behoort even deugdelijk te zijn voor de verdediging als voor den aanval.

Zelfs zonder eenige hulp van bondgenooten — op die hulp mag zeker een verdedigingsstelsel nimmer worden gegrond — kan eene geheel passieve verdediging op den duur niet tot een goeden uitslag voeren: de mogelijkheid althans moet bestaan, om ook daarbij aanvallend te werk te gaan. Wij nemen aan, dat dergelijke offensieve handelingen aanvankelijk, dat is, alvorens de vijand zich vóór onze liniën en stellingen heeft vastgezet, meer in tactischen dan in strategischen zin kunnen plaats hebben. Ons spiegelend aan de

handelingen der verdedigers van Sebastopol, van Straatsburg, van Belfort, mogen wij bij dergelijke offensieve houding tevens ruim partij trekken van het voordeel der verbeterde vuurwapenen; spoedig dreigt de kans te keeren, getuige de insluiting van Parijs, waarbij de uitvallen uit de hoofdstad veel bloed kostten zonder blijvende resultaten op te leveren. Aanstonds bij het uitbreken van den oorlog zal dus een goed *gehalte* onzer levende strijdkrachten hoofdzakelijk zijn, willen wij den tegenstand behoorlijk verlengen.

Door bondgenooten ondersteund of met andere mogelijkheden verbonden, kunnen 's vijands operatie-lijnen op verderen afstand worden bestookt b. v. op het zuidelijk frontier of van den Beneden-IJssel, zullen wellicht van uit Brabant of Friesland offensieve handelingen worden ondernomen, waarbij het alweder op het *gehalte* aankomt van het veldleger.

Hoe ook beschouwd, een deugdelijk samengesteld en geoefend veldleger blijft onmisbaar: begripsverwarring tusschen een geconcentreerd vestingstelsel en eene lijdelijke verdediging — toch twee geheel van elkaar onderscheiden zaken — dreigt de bestemming der levende strijdkrachten te doen ontaarden in die van een bezettingsleger. Omstandigheden als waaronder onze groote Stadhouder in 1672 het vaderland wist te behouden, kunnen zich nóg voordoen. Toen werden onze gebrekkig versterkte liniën van nabij bestookt. Onmiddellijk daarachter, bepaalde Willem III zich tot eene lijdelijke verdediging, maar daarbuiten trad de kleine Republiek, die men reeds overmand waande, aanvallend op. Terwijl de Fransche krijgstrompet schalde onder de muren van Amsterdam, ontplooidde Oranje's heldhaftige telg 'onverwacht zijn vanen vóór Maastricht en Charleroi, en noodzaakte met nauwelijks 30 000 man den overmachtigen vijand tot eene onevenredige machtsverdeeling. Veel moge sinds in het nadeel der kleine natiën zijn veranderd — haar weerstandsvermogen is nog verre van gebroken, mits het volk met ernst en nadruk de verdediging wil, mits eene krachtige en bekwame Regeering deze voorbereide en wete te besturen. De voorwaarden tot eene actieve verdediging heeten vooral: een zoo goed mogelijk *gehalte* der levende strijdkrachten, door voldoende doode weermiddelen in het hart des lands gesteund. Gaat men niet zoo te werk, dan ontstaat feitelijk eene lijdelijke verdediging.

Wij verlangen dus ons weerstelsel te gronden, ja, op eene volgehouden verdediging, doch zonder de beginselen uit het oog te verliezen, welke der Commissie tot richtsnoer strekten bij de reorganisatie van het Fransche leger na de oorlogen van de Republiek en van het Keizerrijk, ons door den eerbiedwaardigen generaal Trochu beschreven in *l'Armée française en 1867* „.... la commission admettait que la France, abjurant l'esprit de conquête, son armée devait cependant être prête à répondre à toutes les éventualités des guerres nécessaires (1).”

Gelijke beginselen — ook door den heer Hoogenboom gehuldigd — gelden nog voor ons land, waar nimmer sprake was van een veroveringsoorlog, zelfs niet in het tijdperk van hoogsten bloei der Republiek. Door de natuur tot verdediging bevoorrecht boven alle andere natiën, bogende op een roemrijk verleden, bewijze Nederland door vrijzinnige instellingen, door eene krachtige houding, den vasten wil, dat het *zal* blijven bestaan. Zulk eene houding diene vooral ook tot het vóórkomen van den oorlog; „*qui se fait brebis, le loup le croque*”.

Inmiddels mag het vraagstuk onzer weerbaarheid niet enkel op zich zelf worden beschouwd, maar hangt nauw samen met alle andere maatschappelijke belangen, gevoelt met dezen behoefte aan zoo menige noodzakelijke hervorming in ons staatshuishouden. Wij noemen daaronder vooral bevordering van het openbaar onderwijs en eene doorgrijpende hervorming van het belastingstelsel; de eerste zal het intellectueele peil der geheele natie, daarmede ook van het leger verheffen; terwijl eene meer billijke verdeeling der belasting in geld tevens het begrip zal vestigen, dat ook de belasting in arbeid, in den vorm van *verplichten persoonlijke dienst*, niet enkel van de onbemiddelde, maar wel degelijk ook van de gegoede klassen behoort te worden gevorderd — eene regeling, welke niet alleen is billijk, maar onvermijdelijk voorkomt in het belang van den Staat tot handhaving van onze nationale onafhankelijkheid.

Het hoofdbeginsel onzer wetgeving op het gebied van onderwijs is godsdienstvrijheid, verdraagzaamheid zonder gewetensdwang — sinds de 16e eeuw de leus van ons doorluchtig Vorstenhuis. Niet-

(1) *L'Armée française en 1867*, page 58, Recrutement et réserve.

temin concentreeren zich bij ons de dwalingen op kerkelijk gebied — nog onlangs is het in de Eerste Kamer der Staten-Generaal gezegd — tot tegenstand jegens de wet op het lager onderwijs. Inderdaad is het peil van ons volksonderwijs nog zeer laag, getuige eene zoo belangrijke fractie der jeugd, welke de scholen niet bezoekt (1).

's Konings laatste troonrede opende het vooruitzicht op wijzigingen in de wettelijke regeling van dezen tak van onderwijs — een lichtstraal, die, blijkens het adres van antwoord, gretig door de Lands vertegenwoordiging werd opgevangen. Moge dat vooruitzicht worden bestendigd door *leerplicht* voor allen — een beginsel, geheel overeenkomstig met een juist begrip van vrijheid in den Staat, waarvan de ontwikkeling alleen door onkunde en onwetendheid kan worden belemmerd; tevens eene gepaste voogdijschap, uit te oefenen door den Staat op, in zedelijken zin, onmondige onderdanen, die, veel meer dan door eene handtastelijke mishandeling hunner kinderen, waartegen de wet zich verzet, deze mishandelen en den Staat benadeelen door hun jonger geslacht de weldaden van het onderwijs te onthouden. Het behoeft weinig betoog, hoezeer het gehalte der levende strijdkrachten moet verbeteren, wanneer zelfs hare eenvoudigste dienaren onderwijs zullen hebben genoten. Blijft tot heden de natie hare meest intellectueel gevormde elementen halstarrig weigeren aan het leger, 's Konings krijgsmacht, overtuigd van de behoefte aan kennis tot kracht, gaat trots geringe hulpmiddelen, onvermoeid voort, in de korpsscholen mede te werken tot beschaving van het volk, door aan honderden rekruten het lezen en schrijven te leeren, duizenden anderen meer ontwikkeld naar hunne haardsteden terug te zenden. Wetten ter bevordering der openbare gezondheid, onteigening ten algemeenen nutte, beperking van den arbeid van fabriekskinderen — wij noemen ze alle slechts eene zwakke spiegeling van het staatsbelang boven dat van het individu, in vergelijking van verplichting tot onderwijs.

Met het bestaande belastingstelsel en den tegenwoordige census, verklaren wij onbeschoornd het belang der bemiddelde klassen ge-

(1) Volgens het jongste Verslag over het onderwijs hier te lande, loopende over 1872/73, was in Januarij 1872 het vermoedelijk getal kinderen van 6 tot 11 jaar, die van de dagschool geen gebruik hebben gemaakt, te samen 84 641.

steld boven dat der minder bedeelden, hoewel deze eene aanzienlijke meerderheid vormen in den Staat. De verminderde waarde van het geld leidt tot toenemende verarming der niet-bezitters, bovendien gedrukt door belasting van noodwendige levensbehoefden; daarentegen zijn de inkomsten van het grondbezit niet voldoende, is het kapitaal *en portefeuille* gansch niet belast. Neemt op die wijze de bezitting der bemiddelden steeds toe, tevens blijft hun de gelegenheid geopend tot afkoop hunner militaire plichten, eene belasting in arbeid, welke op nieuw alleen de lagere volksklassen drukt. Onze jongste staatkundige geschiedenis heeft het geleerd, dat geen afdoende hervorming van het leger is te verwachten zonder eene doorgrijpende belastingherziening aan herziening van census gepaard. Het derde Ministerie Thorbecke nam na 1870 òn het belastingstelsel òn de militaire quaestie ter hand, doch zonder voorafgaande census-behandeling: de inkomstenbelasting werd verworpen en de militaire wetsontwerpen bleven hangende. Bij het laatstvoorgaande Kabinet werd op nieuw de kies-tabel op de lange baan geschoven: de afstemming van het beginsel van den verplichten persoonlijken dienst volgde haar op den voet, en doofde den laatsten straal uit van hoop, dat een algemeen belang boven een klassenbelang zou worden gesteld (1). Bij uitstel der meest dringende hervormingen op economisch gebied, blijft ook het leger uitsluitend samengesteld uit het minst intellectuele gedeelte der natie.

Even als bij de voorgaande beschouwingen, zouden wij ook den invloed kunnen aantonen van andere quaestiën van staathuishouding op het leger, dat op zijn beurt in een niet minder nauw verband staat tot alle andere takken van bestuur. Geen maatregel tot verhooging onzer weerbaarheid mag dan ook op zich zelve worden beschouwd, maar verdient te worden overwogen met betrekking tot zijn waarschijnlijk invloed op den Staat — tot handhaving der inwendige rust en tot keering van vreemd geweld —, op de natie — met het oog op volkswelvaart en beschaving, druk van belastingen en finantiële bezwaren — en op onze verhouding tegenover het buitenland, eerbied wekkende door vrome volksdeugd,

(1) Politieke gedachten van een Leek. De Gids 1873.

cerlijkheid en eene krachtige houding tot het keeren van vreemd geweld.

Een der eerste en meest gewichtige daarbij voorkomende vraagstukken is dat van de samenstelling der levende strijdkrachten, hetwelk onzes inziens zoodanig behoort te zijn geregeld, dat een *maximum van weerbaarheid worde gewaarborgd bij een minimum van strikt onvermijdelijke uitgaven.*

Tot voldoende voorbereiding van 's lands weerbaarheid is een ruim voorziene en goed beheerde schatkist een machtige bondgenoot. In dit opzicht kunnen wij gewis vertrouwen stellen in onzen toestand; het is nog slechts kort geleden, dat in 's lands vergaderzaal uitvoerig werd beraadslaagd aangaande het gebruik van een batig saldo van honderden tonnen gouds, waaromtrent men het zelfs moeilijk eens scheen te worden. Al bezitte Nederland dan ook geen Julius-toren, alwaar 75 millioenen schats in rij en gelid tot oorlogsreserve gereed liggen, aan geld ontbreekt het Nederland niet om, hing het alleen daarvan af, zijne weerbaarheid zelfs der volkomenheid nabij te brengen.

Maximum sterkte onzer levende strijdkrachten beteekent niet alleen eene zoo groot mogelijke *getalsterkte*, maar vooral een zoo goed mogelijk *gehalte, volledige mobilisatie binnen den kortsten tijd en krachtige aanvoering.*

De ontzachelijke uitbreiding van de legers der ons omringende groote mogendheden, vervolgens de reusachtige ontwikkeling van de middelen tot den oorlog, waardoor de krijgswetenschap afmetingen heeft verkregen, sinds alleen door enkele bevoorrechten als een Von Moltke, een Trochu, een Verdy du Vernois in haar geheel te overzien — dwingen ook in ons land tot uitbreiding van den weerplicht, reeds met het conscriptie-stelsel ingevoerd, door vermeerdering van het jaarlijksch contingent, degelijke oefening, bovenal door verbetering van het gehalte der werkelijk dienenden, het gevolg van afschaffing der dienstvervanging in elken vorm.

Algemeene weerplicht, — het is herhaaldelijk in deze Vergadering opgemerkt — bestaat schier overal in naam, doch is nergens tot algemeen dienstplicht toegepast, zoodanig, dat elk daartoe fysiek geschikt burger tot soldaat wordt opgeleid; in dezen zin is *algemeene dienstplicht* minstens een verkeerd gekozen woord. Wij zouden

dien dan ook voor ons land geenszins wenschen. Om bruikbaar te zijn, behoort een leger te bestaan uit een voldoende aantal goed onderwezen soldaten; immer zij een minder tal van degelijk en in gelijke mate geoefende strijders vór te verkiezen boven eene talrijker schare van onvoldoend of in ongelijke mate geoefenden.

Alvorens te onderzoeken, in hoeverre dat vereischte maximum van levende strijdkrachten langs den meest economischen weg is te bereiken door het voorstel tot *algemeene oefenplicht* van den heer Hoogenboom, vergunne de Vergadering vluchtig na te gaan in welke hoofdtypen het beginsel van den algemeenen dienstplicht elders is toegepast of uitgebreid.

In de eerste plaats komt daarbij in aanmerking Zwitserland, het land alwaar, meer nog wellicht dan in Duitschland, het desideratum van verplichten dienst voor alle staatsburgers het meest is nabij gekomen — doch *uitsluitend tot verdediging*.

Bij de beoordeeling van het Zwitsersche stelsel behoort vooral de politieke toestand van den Bondstaat te worden in acht genomen, zijnde die eener verplichtende neutraliteit, welke bij het tractaat van 20 November 1815 van Weenen is gewaarborgd. Aan alle zijden omgeven door Mogendheden, voor welke de onzijdigheid van Zwitserland van evenveel belang is, heeft Europa bij eventueel verschil tusschen dezen onderling, alle vijandelikheden op het in een staatkundig opzicht zoo ongunstig gelegen bergland willen beletten. Kan Zwitserland dientengevolge zonder vrees zijn voor zijn volksbestaan, niettemin moet het zijne erkende neutraliteit door voldoende weermiddelen schragen, zoowel om zich te doen eerbiedigen, als om zijne plichten als neutrale mogendheid te kunnen nakomen. Het Zwitsersche leger kan echter niet tot deelneming aan een buitenlandschen oorlog worden gedwongen.

Eene juiste omschrijving van hetgeen men overigens in Zwitserland bedoelt met het leger, vinden wij in de toelichting op het ontwerp tot de nieuwe legerorganisatie van Zwitserland (1), door den chef van het federale militaire departement Welti, die à propos der oefening aanmerkte:

(1) Revue Militaire Suisse 1874, nos. 13 en 14.

„Dans un pays qui n'utilise son armée que pour la propre défense, l'instruction militaire a un but bien autrement étendu que celui de former seulement une instruction de combat. L'instruction militaire est pour nous un facteur essentiel de l'éducation du peuple; il nous enseigne la subordination de l'individu à l'intérêt général; il éveille en nous le sens de l'ordre social, fortifie le sentiment de la confiance en soi et constitue en outre un puissant moyen d'unification nationale. Nous ne devons pas seulement appeler à cette grande école une partie de notre population masculine, nous devons au contraire le rendre accessible à un aussi grand nombre de citoyens que possible. Le limite extrême de ce nombre est là où il deviendrait impossible, avec les ressources que le pays peut y appliquer, de donner à nos troupes *la culture militaire absolument indispensable . . .*”

Het Zwitsersche militaire stelsel vertegenwoordigt dus de *volks-school* in den ruimsten zin tot lichamelijke en zedelijke ontwikkeling van de Gefedereerden; de eigenlijk gezegde *militaire oefening* daarentegen bepaalt zich tot „la culture militaire absolument indispensable, d. i. tot het strikt onontbeerlijke. De leerplicht wordt in het oude Helvetië beschouwd als het middel om een fysiek en moreel krachtig volk te kweeken, zodoende *levens* tot landsverdediging bekwaam. Het kenmerkende van het Zwitsersche stelsel is dan ook de *militaire voorbereiding op de scholen*. Het laatste wetsontwerp omvatte behalve de gymnastie, bovendien nog *voorbereidend militair onderricht* op de inrichtingen van meer uitgebreid lager en van middelbaar onderwijs, zoodat de jonge Zwitser vóór zijn 15^e levensjaar reeds 480 uren voorbereidend militair onderricht — te zamen met gymnastie — zou ontvangen; tot zijn 20^e levensjaar, wanneer hij dienstplichtig wordt, met 15 oefeningsdagen, elk van 4 uren, dus nogmaals 360 uur voortgezet.

Hoewel nu dit *voorbereidend militair onderwijs* op de scholen bij de aanneming van het vermelde wetsontwerp door de Zwitsersche Regeering, trots ernstige vertogen zoowel van het leger als van talrijke onderwijzers- en andere genootschappen, in dien zin is gewijzigd, dat voor alle kantons alleen het onderwijs in de gymnastie, van af het 10^e tot het 20^e levensjaar als voorbereiding tot den militairen dienst, verplichtend is gesteld, zijn andere artikelen met betrekking

tot bedoeld voorbereidend militair onderricht behouden, en zal er, o. a. aan de Polytechnische school, krijgsgeschiedenis en andere militaire vakken worden gedoceerd.

De militaire voorbereiding der Zwitsersche jeugd treedt niet *in plaats* van de eigenlijke militaire vorming, doch een kortstondig verblijf onder de wapenen dient enkel om deze opvoeding aan te vullen en te voltooien, waarbij, mits onontbeerlijke vrijstellingen, het beginsel van den *verplichten persoonlijke dienst* met de meeste gestrengheid wordt gehandhaafd. Zwitserland zal op deze wijze beschikken over een leger, dat, wat getalsterkte aanbetreft, ruim 136,000 man kan te velde brengen; voorts, bij eene doelmatige recruteering en indeeling, bij samenstelling der landweer — alle gediende manschappen — uit afzonderlijke korpsen, vooral ook door eene uitstekende inrichting van den administratieven en den geneeskundigen dienst te velde, zeer snel kan worden gemobiliseerd — doch zonder permanente kaders (in gewone tijden slechts 162 hoofden) en met eene mate van eigenlijk gezegde militaire oefening, waarbij het gehalte der levende strijdkrachten blijft ver beneden den eisch voor het leger ook van eene kleine mogendheid, die niet uitsluitend tot eigen verdediging bepaald, kan geroepen worden ook nog onder andere omstandigheden te velde te komen. De eerste oefening in Zwitserland toch bedraagt voor de infanterie niet meer dan 45, voor de cavalerie 60, voor de overige wapens van 28 tot 50 dagen, met herhalingsoefeningen van gemiddeld 8 dagen gedurende de 8 eerste dienstjaren (de diensttijd is 12 jaar bij het veldleger, daarna 12 jaar bij de landweer), later slechts 1 dag 's jaars tot inspectiën. De kader- en officierscholen duren niet langer dan 3 tot 8 weken.

De militaire opleiding in Zwitserland vormt op die wijze korpsen van gedisciplineerde burgers, doch niet van geoefende soldaten.

Eene juiste raming van oorlogskosten voor Zwitserland is moeielijk op te geven; hoewel de begroting voor de Federatie slechts $\pm 5\frac{1}{2}$ miljoen gulden 's jaars bedraagt, komen daarbij nog aanzienlijke uitgaven ten laste van de kantons. Gaat men voorts na, dat het oorlogsbudget $\pm 19\%$ bedraagt der staatsuitgaven en is berekend naar den maatstaf van een permanent leger van 4658 man, dan mag het Zwitsersche stelsel zeker niet goedkoop heeten.

Bezit het Zwitsersche stelsel sommige uitstekende beginselen, welke wij gaarne voor ons land onderschrijven, in zijn geheel achten wij het niet geëigend voor onze militaire behoeften, tevens met die van een koloniaal leger samenhangende — vooral dit laatste vergete men niet.

Bovendien ware eene toepassing als in Zwitserland in strijd met onze Grondwet, vorderende, dat de sterkte der militie door de wet worde bepaald, het vereischte contingent door *loting* worde aangewezen. *Loting* tot militairen dienst is onbekend in Zwitserland.

Een geheel andere toepassing van het stelsel van algemeenen dienstplicht biedt Oostenrijk-Hongarije, alwaar in beginsel het landweerstelsel met *verplichten persoonlijken dienst* van 20—32 jaar is toegepast, doch met eene zeer *ongelijke mate van oefening*, zoodat $\frac{3}{4}$ der jongelingschap 40 maanden, de overigen slechts 6 maanden, d. i. ongeveer 7 maal minder tijds worden geoefend.

De levende strijdkrachten in Oostenrijk-Hongarije bestaan uit vier onderscheiden deelen, als:

1°. *het staande leger* — samengesteld uit de laagste geloten nummers van elke lichting, tot kompleteering van het jaarlijksch contingent, met

3 jaar actieven dienst,

7 „ reserve, gedurende welke 3×4 weken herhalingsoefeningen, en

2 „ landweer, met 5 weken herhalingsoefeningen; —

2°. *de aanvullingsreserve* — bestaande uit de daarop volgende nummers ($\frac{1}{10}$ contingent), met

10 jaar — zonder eenige oefening, en

2 „ dienst bij de landweer; —

3°. de *landweer*, in *Oostenrijk* en

4°. de *landweer*, in *Hongarije* (honved), beiden samengesteld uit:

a. manschappen, die 3 jaar zijn geoefend;

b. geheel ongeoeffenden, en

c. geoefenden gedurende 8 maanden.

Van 334,000 20jarige jongelingen — waarvan ongeveer 50% als ongeschikt niet worden ingelijfd — komen slechts 96 000 (dus $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$) rechtstreeks in het leger; 71 000 ($\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$) gaan aanstonds over in de landweer, welke zoo weinig is geoefend, dat bevoegde beoor-

deelaars in Oostenrijk zelve, elke *werkelijke ondersteuning van het leger door de landweeer eene onmogelijkheid achten*.

De oorzaken, dat een maximum sterkte van strijdkrachten in Oostenrijk-Hongarije niet wordt bereikt zijn:

a. de totale afscheiding van leger en landweeer, waardoor voor laatstgenoemde sterke instructiekaders, afzonderlijke administratiën, magazijnen, enz. noodig zijn — alles tot aanzienlijke verzwakking der getalsterkte van het leger te velde; —

b. klassenverschil tusschen leger en landweeer, door overdreven vrijstellingen en een verkeerde toepassing van het stelsel van éénjari-gen, zoodat de meeste goegoden aanstonds in de landweeer overgaan, en een toenemend gebrek is ontstaan aan officieren van beroep; voorts indeeling der reserve — meestal gehuwden — aanstonds vóór den vijand, terwijl de landweeer — meestal ongehuwden — tot bezettingstroepen worden gebezigd — alles tot vermindering van het gehalte van het leger; —

c. de opkomst bij oorlogsgevaar van een aanzienlijk aantal rekruten in de landweeer, hetgeen de mobilisatie vertraagt; —

d. verzwakking van aanvoering, bij groot verschil in militaire vorming der officieren.

Eindelijk kost in Oostenrijk de opleiding van elken landweerman het 10voudige van die in Pruisen, terwijl het geheele budget voor Oorlog en Marine bedraagt 20% der staatsuitgaven.

Het Oostenrijksche stelsel legt dus een zwaren, bovendien zeer ongelijkmatigen druk op de bevolking; het fysiek en intellectueel meest tot de landsverdediging geschikte gedeelte der bevolking blijft buiten het eigenlijke leger — feitelijk eene gemaskeerde, hoogst onrechtvaardige dienstvervanging —, terwijl de aanvulling van het leger geschiedt door onge oefende reserven.

Hoewel pas sinds 5 jaar ingevoerd in Oostenrijk, wordt thans reeds met kracht op wijziging van het tegenwoordige stelsel aangedrongen.

Eveneens is sinds 1872 in Frankrijk het landweerstelsel in groote trekken aangenomen. Mits *verplichten persoonlijken dienst*, zoo in Duitschland als in Frankrijk, bestaat het groote verschil in de toepassing van dat stelsel voor beiden daarin, dat in Duitschland bij

12jarigen dienstdtijd (3 jaar in het leger, 4 jaar bij de reserve en 5 jaar bij de landweer) eene *gelijke mate* van oefening wordt in acht genomen voor allen, en dat de Duitsche landweer *volkomen* is georganiseerd; terwijl in Frankrijk, bij 20jarigen dienstdtijd (5 bij het leger, 4 in de reserve, 6 bij het territoriale leger en 6 bij de territoriale reserve) eene zeer *ongelijke mate* van oefening bestaat, zijnde het dienend contingent gesplitst in twee categoriën, waarvan de ééne (ongeveer $\frac{2}{3}$) volle 5 jaar, de overigen slechts $\frac{1}{2}$ tot 1 jaar dienen; verder, dat tot heden 1 millioen ingeschrevenen van het territoriale leger, waarbij hoogstens 150 000 geoefenden doch zonder kaders, grootendeels alleen op papier zijn georganiseerd.

Wat de getalsterkte aangaat, is het aantal ingelijfden in Duitschland (145 000) en in Frankrijk (150 000) nagenoeg gelijk; daarentegen verschilt de gemiddelde oefeningstijd aanzienlijk, en is ongeveer $2\frac{1}{2}$ jaar in Duitschland tegen $\frac{1}{2}$ tot 5 jaar in Frankrijk. De Fransche Republiek mag er volgens de thans ingevoerde organisatie eerst in 1877 op rekenen over een compleet veldleger van 740 000 man en 800 000 man als reserve te kunnen beschikken. Tenzij Frankrijk zijn reusachtigen legerarbeid met de tot heden ontwikkelde eerbiedwekkende reuzenkracht blijve voortzetten, dreigt immer de mobilisatie, althaus van het territoriale leger, niet met de gewenschte snelheid te zullen geschieden. Daartegenover veroorlooft het stelsel van mobilisatie in Duitschland, blijkens de ondervinding van 1870 (sinds nog verbeterd door de wet van 14 April '74) om het permanent dienende leger van 400,000 man zeer spoedig tot de dubbele, daarna binnen korten tijd tot eene drievoudige sterkte uit te breiden; terwijl de volkomen bruikbare en geoefende reserve, dezer dagen op nieuw door de aangenomen wet op den landstorm versterkt, de onuitputtelijke bron vormt tot aanvulling der geleden verliezen. — Bij den nog immer abnormalen toestand, waarin Frankrijk verkeert, is eene vergelijking der legeruitgaven met die van Duitschland weinig afdoende. Het Fransche budget voor Oorlog en Marine bedraagt $\pm 31\%$ der geheele Staatsbegrooting, terwijl in Duitschland ruim 26% voor Leger en Marine worden opgebracht.

En het resultaat van dit militaire stelsel voor Duitschland? Wij wijzen op een krachtig georganiseerden en geëerbiedigden Staat, op eene physiek en intellectueel gunstig ontwikkelde natic; op een leger,

welks instellingen bij schier alle mogendheden worden nagevolgd; op eene staatkunde, die toonevend is in Europa.

Waar de resultaten van het Pruisische stelsel van rekruteering zoo uitstekend, de voordeelen, daaruit voortvloeiende voor den Staat en de natie, zoo opvallend zijn, moge het allezins begrijpelijk voorkomen, dat de heer Hoogenboom, bij zijn onvergetelijk „Woord aan Nederlands Volk aangaande de Verdedigbaarheid van Nederland,” openlijk als prijsvraag bekroond, gelezen door allen, die dit vraagstuk ter harte gaat, ook voor ons land aandrang op eene verstandige toepassing der algemeene dienstplicht, op een stelsel van rekruteering en oefening, waardoor wij in het bezit kunnen geraken eener geoefende, dadelijke bruikbare, snel samen te brengen reserve. De voordeelen, aan de afschaffing der dienstvervanging verbonden, staafe hij door argumenten, in kracht sinds door geen andere overtroffen, aantoonende, dat alleen de persoonlijke dienst is in het belang van den Staat, van de natie en van het leger, dat die alleen *kan* zijn de eerste stap tot degelijke reorganisatie van den thans bestaanden toestand. Wij veroorloven ons slechts zeer weinig daarbij te voegen. Alleen dit.

Zoolang niet nu en later de beslissing van ernstige verschillen tusschen groote en kleine mogendheden onderling aan een internationaal scheidsgericht zal en kan worden overgelaten, de oorlog dienengevolge een onvermijdelijk feit dreigt te blijven, zoolang behoort alles in voorbereiding daarnaar te streven, den oorlog eventueel, ook voor ons, zoo voordeelig mogelijk te doen eindigen. Het leger en de vloot vormen de fysieke kracht van den Staat, waaraan alle burgers verplicht zijn hunne krachten te wijden. Bij gebrek aan een voldoende aantal vrijwilligers behooren alle bijzondere belangen te wijken voor het belang van den Staat, heeft de Staat recht tot handhaving van zijne onafhankelijkheid op de hulp van hen, die daartoe het meest bekwaam kunnen worden geacht. Zoomin als bij eenige belasting in geld een klassenbelang boven een algemeen belang mag worden gesteld, evenzeer dringen de eischen, welke de nieuwere oorlogvoering stelt aan karakter, verstand, ontwikkeling van den geest, morcelen moed van meer beschaafden, wilskracht en aanvoering, om de aristocratie van den geest, van het bezit en van de geboorte in de gelederen te brengen; elke andere bepaling is in het

nadeel van den Staat, weerspreekt haar recht van bestaan. De defensie toch moet strekken tot handhaving van onze onafhankelijkheid; geene verdediging is heden ten dage meer mogelijk zonder een in alle opzichten deugdelijk leger; geen deugdelijk leger is denkbaar zonder *verplichten persoonlijken dienst*.

Reeds Fria's oudste geschiedkundige oorkonde eischte algemeene dienstplicht; Rome en Carthago verbasterden eerst, toen de aanzienlijken hunne militaire plichten verzaakten. De legers van de Fransche revolutie hebben gezegevierd door het meer beschaafde element, door opheffing der privilegiën der bevoorrechte standen — laatstelijk adel en geestelijkheid, thans de speelnooten van den gouden Mammon. Jena en Koniggrätz, Waterloo en Sedan, zij reikten den lauwer der overwinning aan die legers, waarbij het beginsel van de algemeenen dienstplicht het meest zuiver was toegepast. Geen leger dus van gladiatoren meer! Niet langer de verdediging van 's lands eer en dierbaarste belangen alleen toevertrouwd aan de minder ontwikkelde klassen der maatschappij, maar 's lands behoud gesteld onder de hoede ook van hen, die daartoe nog meer bekwaam mogen worden geacht — daarom *verplichte persoonlijke dienst*, het beginsel, zoo al niet door de Grondwet geëischt, waartegen deze grondslag onzer geheele wetgeving zich in geen enkel opzicht verzet.

Met verwondering hoorden wij bij de verhandeling van den heer Hoogenboom het woord afschaffing der dienstvervanging zelfs niet, gewaagde hij nergens van *verplichten persoonlijken dienst*.

Tot onze geruststelling heeft de bekende briefwisseling, door Pro Patria opgenomen, althans uitgemaakt, dat het standpunt van Hoogenboom thans is: *algemeene oefenplicht*, gepaard aan gelijken dienstplicht, d. i. afschaffing van plaatsvervanging.

Ook afschaffing van nummerverwisseling?

Wij vragen dit, omdat behoud daarvan, zelfs de nummerverwisseling met schutterplichtigen — als bij de behandeling der Militiewet van '72 door een onzer bekwaamste volksvertegenwoordigers voorgestaan — in ons oog drijft in de richting van het Oostenrijksche stelsel, met verachtering wellicht van onzen tegenwoordigen militairen toestand.

Wij betreuren het, dat zelfs twijfel kon rijzen omtrent het vroe-

ger door den heer Hoogenboom zoo kernachtig verdedigde beginsel der onbepaalde afschaffing van dienstvervanging: een beginsel, dat hij dan vooral nu niet had mogen verzwijgen, doch als beding tot elke degelijke legerorganisatie op den voorgrond had moeten stellen.

Thans de door den geëerden spreker gestelde cautie van *algemeenen oefenplicht*.

Algemeene dienstplicht — wij merkten het reeds vroeger op — in den letterlijken zin van het woord, bestaat nergens. Toch begrijpt deze alleen oefening *in* het leger. Spreker vraagt met den algemeenen oefenplicht veel meer, namelijk dwang tot oefening *buiten* het leger; en wanneer hij later spreekt van het bijéénbrengen van die oefenplichtigen in oorlogstijd, wordt de algemeene oefenplicht de „levée en masse” — doch van onvolledig geoefenden.

Toetsen wij ook dit stelsel, even als de vroeger behandelde, aan de eischen van *maximum* sterkte, vooral met beoordeeling van het gehalte en van *snelheid van mobilisatie*, en aan de *finantieele* zijde van het vraagstuk. Gelijke nadeelen als aan het Oostenrijksche stelsel eigen, zullen daarbij te voorschijn komen.

Jaarlijks bereiken in ons land ongeveer 32—33 000 jongelingen den dienstplichtigen leeftijd. De militiewet nu zoodanig wijzende, dat alleen de fysiek ongeschikten uitvallen, dat de vrijstellingen worden beperkt tot de eenige zoons tevens kostwinners en tot de kleinste helft voor broederdienst, dan zullen er elk jaar 24 à 25000 tot den dienst bruikbare jongelingen beschikbaar blijven. Zoowel met het oog op de behoeften der landsverdediging, als rekening houdende met ons finantiewezen, achten wij het onnoodig het jaarlijksch contingent tot meer dan 15000 man te verhoogen. Wordt voorts, zooals ook de heer Hoogenboom wil, de schutterij uitsluitend saāmgesteld uit reeds gediende manschappen van het leger — wij wenschen eveneens gediende officieren, een gediend kader, tevens localiseering, zoodat elk bataljon van het leger na 5-jarigen dienst tot een schutterbataljon samensmelte, dat zelfstandig blijft — dan geven 5 lichtingen, afrekenende 14% verloop, 64000 militiens, daarna 55 300 gediende, geheel geëncadreerde schutters, d. i. bij 15 lichtingen $\pm$ 120 000 man, waarachter nog eene reserve van 47 560 eveneens geoefende schutters.

De 10 000 man, van elke lichting overblijvende, zouden dan de *oefenplichtigen* vormen.

De heer Hoogenboom verlangt van deze, alvorens ze het recht erlangen als staatsburger op te treden, „het bewijs aan den oefenplicht te hebben voldaan.” Dit bewijs ware voornamelijk in garnizoensplaatsen of daar, waar instellingen zijn van middelbaar onderwijs, te verkrijgen; ofschoon wij vreezen, dat immer de mate hunner geoefendheid zal achterstaan, zelfs bij die onzer tegenwoordige schutterijen — het aangegeven middel van instructeurs op het platte land hangt bij het steeds afnemend getal vrijwilligers te veel af van het toeval. Het *onderhouden* der geoefendheid kunne het best worden bereikt door gedwongen deelneming aan weerbaarheidskorpsen, als dat van Willem de Zwijger, Pro Patria en andere van gelijke beginselen. Toch zullen bij oorlogsgevaar die korpsen, met vertraging eener snelle mobilisatie, aanstonds moeten worden ontbonden, daar de onmogelijkheid voorligt om daarmede eenigszins zelfstandig te ageeren. Komen nu alle oefenplichtigen bij de *dépôts* (elwaar wij een allezins bruikbaar kader onmisbaar achten) tot verdere africhting, dan krijgt men aldaar overvulling, terwijl talrijke kaders, die anders te velde konden komen, aan het leger worden onttrokken; dus, als in Oostenrijk, verzwakking der getalsterkte van het veldleger.

Bij algemeenen oefenplicht kunnen wij ons slechts twee zaken voorstellen: of algemeene dienstplicht voor allen, tot groote schade voor het gehalte van het geheel; of twee categoriën van weerbaren, als één militiecontingent met een maximum tijd tot eerste oefening en jaarlijksche opkomst tot herhaling, en, oefenplichtigen. In het laatste geval dus eene zeer *ongelijke mate* van oefening, als in Oostenrijk-Hongarije: een toestand niet meer beantwoordende aan het tegenwoordige standpunt der krijgswetenschap, en waarbij de te onzent bestaande wanverhouding, alsof de bruikbaarheid van het leger eene andere mag zijn dan die van de schutterij, dreigt te worden bestendigd. Een meer practische maatregel dan door oefenplicht wordt verstaan, is sinds kort genomen door de hooge Regeering, met *drang* tot vrijwillige oefening uit te oefenen, in zooverre o. a. voor lotelingen, die bij hunne inlijving de bewijzen geven reeds vroeger voldoende in den wapenhandel te zijn ge-

oefend, de tijd tot eerste oefening aanzienlijk wordt bekort. Al mogen deze uitkomsten veelal enkel in garnizoensplaatsen zijn te bereiken, achte men veel goeds van dezen maatregel te mogen verwachten. Een ander gevaar ligt in de benaming van *oefenplicht* opgesloten: de goede opvatting moge heeten — zooals door „Pro Patria” reeds te recht is aangemerkt — een *maximum van geoefendheid bij de bestaande grondwettige bepalingen*; anderen, minder overtuigd van de waarachtige belangen van den Staat, zullen *oefenplicht* vertalen door een *minimum van geoefendheid*.

In verband met latere voorstellen van den heer Hoogenboom omtrent de aanwending van de schutterplichtigen, beschouwt hij deze in vele opzichten als eene reserve voor het leger, terwijl hij dan met de *oefenplichtigen* eene andere, nog minder dan thans geoefende schutterij zou in het leven roepen, tegen den geest van onze Grondwet, en waarbij van betaling van arbeid tot oefening nimmer sprake kan zijn — dus eene nieuwe belasting in arbeid, vooral drukkend voor de onbemiddelde klassen, zonder enig zelfs moreel equivalent, ware het alleenlijk de overtuiging, dat zij in geval van oorlog met zekerheid zullen worden opgeroepen. Wenschen wij de schutterij samen te stellen uit gediende manschappen tot afzonderlijke bataljons *naast* het leger georganiseerd, hare aanvulling willen wij toevertrouwen aan de reserve-schutterij. Om in de aanvulling van de verliezen van het leger te voorzien, rekenen wij — zoo niet ééne lichting daartoe wordt in reserve gehouden — op vrijwillige dienstneming; vertrouwende, als Nederland rechtstreeks in gevaar verkeert, dat het dan zoo min als ooit vroeger aan stof tot die aanvulling zal ontbreken. Toch behoorde die stof bij tijds, d. i. reeds op de scholen te worden bewerkt.

In hoeverre zal nu de *oefenplicht* dienen tot bevordering eener snelle mobilisatie onzer strijdkrachten?

Hoogenboom erkent zelf: „van het organiseeren der oefenplichtigen kan geen sprake zijn.” Zij zouden in oorlogstijd moeten gaan uit de provinciën buiten de liniën naar plaatsen achter die liniën. Aannemende, dat met de laatste voornamelijk de Nieuwe Hollandsche Waterlinie worde bedoeld, zou aldaar nagenoeg de geheele niet-ingelijfde en bruikbare mannelijke bevolking van Friesland, Groningen, Drenthe, Gelderland, Noord-Brabant, Limburg en Zeeland samen-

vloeien. Doch hoe zullen dan de hulpmiddelen uit die provinciën, have, vee en geld worden verzameld en naar achteren vervoerd? Hoe sterk zullen de dépôts en kaders wel behooren te zijn om al die zoo weinig wapenkundigen — waarbij spr. nog bovendien schutters wilde voegen — op te nemen en te oefenen? Op welke wijze zal in hunne uitrusting worden voorzien? Hoe lang berekent de heer Hoogenboom den tijd, alvorens op die wijze, volgens zijn verlangen, de militie- en de schutterkorpsen kunnen worden aangevuld? Eene oprichting van afzonderlijke korpsen toch, zal bij gebrek aan kader wel onuitvoerbaar blijken.

Als eene waarschuwing tegen mogelijke illusiën in dit opzicht, herinneren wij er aan, wat in 1864 in Denemarken met de „Forstaerkning” is geschied.

Deze bestond uit eene soort van landweer, verdeeld in 2 categoriën, een 1^e ban van 30—34jarigen, een 2^e ban van manschappen van 34—38 jaar, allen geoefenden, die *vroeger minstens 10 maanden in het leger hadden gediend*; bovendien uit vrijgeloten van de militie, welke inmiddels 3 maanden waren geoefend in de behandeling der wapens.

Het gehalte der „Forstaerkning” was dus, wat geoefendheid aangaat, zeker veel beter, dan door den heer Hoogenboom met *oefenplicht* kan worden bereikt.

Toen bij den plotselingen dood van Frederik VII de oorlog, welken men in Denemarken althans niet vóór de lente van '64 had verwacht, onverhoopt veel vroeger dreigde uit te barsten, en Zweden de Noordsche broederen in den steek liet, riep het gouvernement op den 3^{en} Januari '64 10 000 man op der „Forstaerkning,” behorende tot de lichtingen '53, '54 en '55, die van de eilanden tegen den 14ⁿ, die van Jutland en Sleeswijk tegen den 18ⁿ Januari (1), ten einde de bataljons te velde te brengen op 1000 man en den weerstand te kunnen verlengen totdat vreemde hulp opdagen. Het meerendeel dezer manschappen waren gehuwd, ontwend aan den dienst en vreemd aan de vermoeienissen van den oorlog.

In de hoop van ze spoediger te verzamelen, uit te rusten

(1) S. Ankjaer. Major i Generalstaben. Bemaerkninger og Berigtigelser i Aulædning of Rigsraadets Udvalgsbetaenkning, etc. 1864. Kjöbenhavn.

en naar het leger te kunnen verzenden, deels bij gebrek aan kader, ook al om heen- en weêrzendingen te voorkomen, werd Kopenhagen tot algemeene verzamelplaats aangewezen. Hoewel de oproeping reeds den 3^{en} Januari was geschied, waren er eenige weken noodig om deze 10 000 man uit te rusten, wyl de magazijnen, reeds onvoldoende in vreedestijd voorzien, bij de mobilisatie aanstonds waren uitgeput. Alle krachten werden ingespaunen, zoo in Denemarken zelf als door bestellingen in het buitenland, om zoo spoedig doenlijk in het ontbrekende te voorzien. Inmiddels doolden de oproepenen weken lang, tot 6 Februari, werkeloos rond in Kopenhagen, alwaar zij, helaas, al den tijd hadden om het oor te leenen aan den invloed der oppositie, welke, in stede nu althans het gouvernement te steunen, dit bovendien moeielijkheden in den weg legde. Spoedig vonden zij dan ook den weg naar dagbladen, vulden deze met ellenlange onbillijke klachten en redekavelden op een toon en wijze, als waarop maar al te dikwerf minder ingewijden, zelfs geheel onkundigen, zich veroorloven ingewikkelde vraagstukken te beoordeelen, als wilden zij in waarheid doen gelooven dat de personen, aan welke de leiding van 's lands belangen van hoogerhand was toevertrouwd, niet de minste geschiktheid daartoe bezaten. Dit alles oefende natuurlijk een hoogst nadeeligen invloed uit op de „Forstaerkning”; zoodat toen reeds in Denemarken bevoegde mannen de overtuiging uitspraken, dat, wanneer gebrek aan kader en aan uitrusting beletten deze lichtingen aanstonds tot afzonderlijke korpsen samen te stellen, men beter hadde gedaan ze *niet* op te roepen, dan als thans de getalsterkte van het leger te vermeerderen ten koste van het gehalte.

Hoewel de inlijving der „Forstaerkning” zooveel doenlijk werd verhaast, duurde het tot 6 Februari, alvorens ongeveer 7000 man in de effectieve sterkte van het leger waren opgenomen. Tot deze mobilisatie was dus noodig geweest, rekenende van af de opkomst der manschappen op den 14^{en} en den 18^{en} Januari, een tijdvak van minstens 18, voor de meesten 23 dagen, doch tellende, zooals eigenlijk behoort, van af den dag der oproeping op 3 Januari, dan feitelijk van 34 volle dagen.

Wat ten slotte de finantiële zijde van het vraagstuk aangaat, duchten wij, dat de invoering van den oefenplicht, zonder de ge-

wenschte resultaten af te werpen, bovendien de uitgaven voor Hoofdstuk VIII vrij aanzienlijk zal bezwaren.

De heer Hoogenboom spreekt enkel van instructeurs, van rijkswege aan te stellen in alle plaatsen van cenig belang, tegen een salaris van gemiddeld f150 's jaars. Alle garnizoensplaatsen buiten rekening latende, eveneens de gemeenten, wier bevolking binnen den besloten omtrek 2500 zielen bedraagt, welke dus volgens de Grondwet eene actieve schutterij moeten bezitten, telt ons land ruim 700 gemeenten van 2500—500 inwoners. Wij bepalen ons tot dit laatste getal, wijl men bij slechts 1% der bevolking binnen 15 militie- en schutterplichtige jaren reeds op 75 oefenplichtigen kan rekenen. Alleen voor instructeurs zal de uitgave meer dan f105,000 bedragen. Doch daarbij komen wapenen, munitie, onderhoud; terwijl, bestaat het vaste plan om de oefenplichtigen ook op te roepen, de aanschaffing van de meest noodige voorwerpen van uitrusting zeker niet tot het laatste oogenblik mag worden uitgesteld. Dat daarvoor aanzienlijke sommen zullen noodig zijn, behoeft weinig toelichting.

Het voorgaande te zamen genomen, gelooven wij, dat het beginsel van *algemeenen oefenplicht*, zooals het door den geachten spreker werd voorgestaan, eene utopie zal blijken. Onze volksaard is te langzaam tot zoodanig initiatief, zoo lang de nood niet aan den man is. Met de verwerping van het beginsel van *verplichten persoonlijken dienst* door de Tweede Kamer der Staten-Generaal, kan voor het oogenblik reeds het *mindere*, toch het noodige, het feitelijk onmisbare niet worden verkregen, al betrefte dit uitsluitend oefening *in* het leger: vragen wij dan niet, tot zoo lang op dat votum zal zijn teruggekomen, het *meerdere*, de oefening *buiten* de gelederen. Hoogstens bepale men zich, wanneer dit noodzakelijk worde geacht, tot inschrijving van de niet-ingelijfden bij de dépôts tot eventuele oproeping — toch vermeenen wij, dat, mits leger en schutterij behoorlijk zijn georganiseerd zelfs binnen de bestaande grondwettige bepalingen, hunne hulp onnoodig zal blijken.

Moesten wij tot hiertoe weinig ingenomenheid aan den dag leggen met het voornaamste voorstel van den heer Hoogenboom, levendig juichen wij toe, wat daarbij door hem meer als bijzaak wordt vermeld, namelijk: de oefening op te nemen onder de leer-

vakken op *alle* scholen. Dit voorstel wenschen wij als het meest belangrijke zijner rede te doen uitkomen, tevens daarbij voegende, hetgeen zoo doelmatig voorkomt in het laatste Zwitsersche wetsontwerp, namelijk: het *voorbereidend militair onderricht*.

Alvorens echter daarvan vruchten voor onze weerbaarheid te kunnen verwachten, vragen wij den *leerplicht* voor allen in Nederland. Bij het vroeger ontwikkelde gevoelen omtrent de noodzakelijkheid dezer wettelijke invoering, voege men, dat een volk als het onze, steeds vooráán in den strijd voor hetgeen edel is en goed, fier op Hollands ouden roem in kunsten en wetenschappen, althans moet trachten gelijken tred te houden met de verstandelijk meest ontwikkelde natie. Moge ongetwijfeld het intellectueel peil onzer meer heschaafde klassen kunnen wedijveren met den vreemde, wellicht dat van het buitenland overtreffen, minder geldt zulks, wanneer men den invloed nagaat van de wetten op het lager en het middelbaar onderwijs tot ontwikkeling b. v. van den eenvoudigen landbouwer voor zijn werk of van den gewonen werkman tot meer doorzicht of kunstvaardigheid bij zijn bedrijf. Ook hierin ontmoeten wij nogmaals eene onbillijkheid tegenover de arbeidsklasse — doch in dit geval eene onbillijkheid, welke deze onbewust aan zich zelve pleegt, en die alleen kan worden weggenomen, wanneer de Staat in aller belang langs den wettelijken weg van leerplicht eene betere overtuiging zal doen geboren worden.

Vormt zodoende de intellectiuele vorming van de natie het brandpunt der Staatszorgen, dan bevordere men tevens de lichamelijke ontwikkeling van Neêrland's jeugd en jongelingschap, zoozeer ook in het belang onzer weerbaarheid, door meerdere behartiging van het gymnastisch onderwijs vooral op de lagere scholen door uitbreiding daarvan op de middelbare school tot de behandeling van het schietgeweer en eenvoudige exercitiën; aan de landbouw- en de polytechnische school, vooral ook aan onze universiteiten, door algemeene deelneming der studenten aan bestaande of oprichting van afzonderlijke weerbaarheidskorpseu.

Het nut van de gymnastiek, de grondslag voor alle wapenoefeningen, tot fysieke ontwikkeling is reeds sinds lang door de Regeering erkend, in zooverre bij de Wet op het lager onderwijs van 1857, bij die van 1863 op het middelbaar onderwijs, de gymnastiek onder

de leervakken — zoo al niet onder de verplichtende — is opgenomen. Intusschen wordt dit onderricht tot heden nog alleen in enkele gemeenten op de lagere school gegeven. Tegenkanting der ouders, overdreven vrees voor ongelukken en gemis aan overtuiging omtrent het nut der gymnastiek voor de opvoeding dreigen hare algemeene toepassing nog langen tijd tegen te houden, tenzij het initiatief tot bevordering krachtiger van hooger hand worde genomen: reeds te bereiken, door de gymnastiek onder de verplichte leervakken op te nemen. Aanbeveling verdiene, dat inzonderheid alle onderwijzers en leeraren hunnen dienstplicht persoonlijk mogen vervullen; op die wijze bekwamen zich de onderwijzers bij de lagere scholen langs goedkoop weg om het onderricht in de gymnastiek des noods zelf te kunnen geven, terwijl het geheele onderwijzend personeel die oefeningen op de juiste waarde zal leeren schatten, aldus ook in de hand werken.

Wat de toepassing van de gymnastiek en van wapenoefeningen aangaat op de hogere burgerscholen, wijzen wij op het verblijdend feit, dat dit onderricht toenemenden bijval vindt. Volgens het Weener Verslag van '73 omtrent het standpunt van het onderwijs in Nederland, namen reeds in 1871/72 van de 3186 leerlingen 2538 deel aan het onderricht in de gymnastiek, terwijl aan 31 burgerscholen van 1 tot 3 uur 's weeks oefeningen plaats hadden in exercitie met en behandeling van de wapens. De Regeering vindt hier betrekkelijk nog slechts weinig te doen, om tot verplichtende deelneming te geraken. Leeraren, vroeger als officier dienende in het leger, zullen hierbij uitstekende diensten verrichten. De jeugd is bij nitnemendheid geëigend tot dergelijke wapenoefeningen, terwijl daarentegen het zoogenaamde „drillen” der ingelijfden, is eenmaal de mannelijke leeftijd bereikt, veel terugstootends en onaangenaams heeft. De toelichting op het Wetsontwerp in Zwitserland, zeide te recht . . . „il serait beaucoup plus rationnel de ne pas commencer qu' à 20 ans l'enseignement de l'écriture et de l'arithmétique plutôt que celui de la marche et de la tenue . . .” Behalve menig ander voordeel aan zoodanig practisch voorbereidend militair onderricht verbonden, leert het nauwgezetheid, orde, tucht: „... dont la plus haute manifestation ne consiste pas dans une obéissance aveugle, mais dans le sentiment que les grands succès ne peuvent

être obtenus que par un effect commun qui sousentend la subordination de l'individu (Wetti)." Eveneens is onlangs in den Pruisischen Rijks-Raad bij de behandeling van de nieuwe legerwet betoogd, dat verkorting van den 3-jarigen dienstdienst enkel is te bereiken door algemeene invoering van de gymnastiek en voorbereidend militair onderricht op de Deutsche scholen.

Als intellectuële voorbereiding tot den militairen dienst zouden wij in hoofdzaak verlangen uitbreiding van het geographisch onderricht, bij de eigenaardige gesteldheid van ons land van veel belang voor de verdediging, maar niet minder van belang voor de geheele natie met het oog op onze wetenschappelijke behoeften als handeldrijvende en koloniale mogendheid.

Overigens achten wij het eene groote leemte, dat noch aan de Polytechnische school, noch aan eenige andere hoogere inrichting van middelbaar onderwijs, meer nog, dat aan onze universiteiten de krijgswetenschap niet wordt behandeld. Onze overtuiging omtrent de noodzakelijkheid daarvan, noopt nogmaals terug te komen op den wensch, reeds uitgesproken bij eene behandeling van den Duitsch-Deenschen oorlog, daarna weder bij eene opwekking tot de tactische oefeningen op de kaart: dat namelijk de tijd nabij moge zijn, waarop de krijgswetenschap, niet meer uitsluitend het eigendom van hare soldenieren, maar in alle standen verspreid, een leerstoel zal oprichten aan onze hoogere scholen. Misten wij immer spijtig op het programma onzer militaire inrichtingen van onderwijs de studie van staatswetenschappen, waarvan de kennis ook voor den officier als onmisbaar mag worden beschouwd, nog minder verklaarbaar is het te achten, dat onze hoogeschoolen voortdurend vreemd blijven aan de leerstukken onzer weerbaarheid, van belang voor iederen staatsburger, althaus onontbeerlijk voor den staatsman — en een zoo groot deel der regeeringsklasse komt juist voort van de universiteiten —, geroepen om daaromtrent zijne stem met bevoegdheid uit te brengen. Meer dan algemeen het geval blijkt, moesten leger en vloot met juistheid kennis dragen van de groote maatschappelijke vraagstukken van den dag, uitbreiding van onderwijs, arbeidsquestie, economische hervormingen en anderen, niet om te politiseeren, maar om zich rekenschap te geven van den invloed, welke deze uitoefenen, zoowel in de

gelederen als in alle andere klassen der samenleving, daarvan voor leger en vloot partij te trekken of kwade strekkingen te verminderen. Eevenmin mag de beschaafde niet-militair geheel leek zijn in de aangelegenheden van leger en vloot, een voor allen, mits eenigen toeleg, toegankelijk terrein; vooral bekwame zich daartoe de toekomstige staatsman, om met meer zelfvertrouwen uit eigen oogen te zien bij den dikwerf weinig leerzamen strijd van specialiteiten, die elkaar verscheurende zonder hervorming krachtig in de hand te werken, herinneren aan de woedende leeuwen uit de fabel, waarvan alleen de staarten de kampplaats teekenden.

Daarom: *leerplicht* voor allen, in het belang van den Staat, van de Natie, tot verhooging van het intellectueel peil onzer maatschappij; vervolgens, *voorbereidend militair onderwijs* tot lichamelijke en zedelijke ontwikkeling van jeugd en jongelingschap; eindelijk, *verplichte persoonlijke dienst*, om, mits eene degelijke in elkaar grijpende organisatie van leger en schutterij, afdoende regeling onzer levende en doode weermiddelen, bij een *minimum van uitgaven* — doch een minimum waarbij elke penning goed zal zijn besteed — *eene maximum-sterkte* te bereiken onzer strijdkrachten, bekwaam om, nogmaals sprekende met den eerbiedwaardigen verdediger van Parijs in 1871/72, elk oogenblik binnen den kortsten tijd ter verlangde plaats in den besten toestand te worden bijééngebracht.

Een zoodanige staat van voorbereiding zal den vreemde de overtuiging inboezemen, dat wij bereid zijn en in staat om elke poging tot oplossing af te wijzen, zal Nederland's krachtigen wil toonen van rang te blijven houden in de rij der mogendheden van Europa.

De VOORZITTER zegt, dat hij in den aanvang bevreesd was, dat de spreker te veel zou afwijken van het doel der Vereeniging, beoogende de behandeling van krijgskundige onderwerpen. Die vrees is echter beschaamd, waaruit men op nieuw leert, dat men niet te vroeg moet oordeelen. De inleiding toch is gevolgd door eene doorwrochte, uitmuntende verhandeling, waarvoor de spreker den dank der vergadering verdient.

De heer VAN TUERENHOUT zegt: Mijnheer de Voorzitter. De heer De Bas heeft reeds het groote belang van eene gelijke mate van militaire bruikbaarheid aangetoond voor allen, die deel uitmaken van het leger: ik geloof, dat het zijn nut kan hebben, wanneer ik bij deze gelegenheid nog eens mijne stem verhef tegen de bij velen bestaande meening, dat men voor bezettingstroepen manschappen van minder gehalte kan gebruiken dan voor het veldleger. Uit eigen ondervinding kan ik natuurlijk niet spreken, en ik zal mij dus bepalen tot het aanhalen van het gevoel van iemand, wien geen onzer den naam van autoriteit op militair-wetenschappelijk gebied zal ontzeggen. De kolonel Brialmont zegt in zijne brochure „Ce que vaut la garde civique” omtrent het gehalte der bezettingstroepen het volgende: *Pour bien défendre une place, il faut des troupes organisées, instruites, disciplinées, possédant au plus haut degré les vertus des vieilles troupes: la persévérance et la résignation.* „De soldaat,” vervolgt die moedige kamper voor de militaire belangen in België, „is voorzeker in het open veld aan zware beproevingen blootgesteld; dikwerf moet hij na een afmatenden marsch en een nacht, op bivouac in den modder of in de sneeuw doorgebracht, den geheelen dag strijden en daarna den vijand vervolgen om de vruchten van de overwinning te plukken. In geval van tegenspoed is zijn toestand nog moeilijker; maar hij heeft ten minste, wanneer die groote inspanning en die onmetelijke opoffering volbracht is, tijdperken van rust. In eene vesting daarentegen is de strijd voortdurend. Elken dag is een deel der troepen op de wallen, of wordt gebruikt tot het doen van uitvallen, verkenningen of voorpostengevechten. Zelfs het gedeelte, dat rust heeft, is blootgesteld aan de ontploffingen van bommen en granaten. En daar het lot der verdediging is, om iederen dag terrein te verliezen en den voorraad langzaam maar zeker te zien verminderen, kan geen behaald voordeel het moreel der bezetting steunen of verheffen; de afmatting wordt voortdurend grooter en de ontberingen nemen steeds toe. De zenuwen der sterkste gestellen worden ten laatste geknakt door de onophoudelijke spanning der moreele en fysieke krachten. Slechts volleerde soldaten kunnen die taak tot het einde toe volhouden.”

Frankrijk heeft in den laatsten oorlog het gemis van *goede*

bezettingstroepen in ruime mate ondervonden. Van Straatsburg sprekende, zegt De Mazade in de *Revue des deux mondes* van 15 Juli 1874: *à cette place manquait le nerf de la défense, la force vivante et active d'une garnison de guerre*. Nu wordt wel beweerd, dat wij ons in dit opzicht niet moeten vergelijken met andere landen, daar onze vestingen en liniën niet ingesloten kunnen worden en wij dus onze bezettingstroepen steeds kunnen verwisselen. Ik wil thans in het midden laten of zoodanige verwisseling mogelijk, en zoo ja, of zij raadzaam zou zijn; ofschoon ik voor mij geloof, dat hier zou gezondigd worden tegen denzelfden regel, die in de tactische leerboeken verbiedt om bij dorpsgevechten nieuwe troepen in het dorp te brengen ter verdediging. Maar ik zal wijzen op Sebastopol — eene vesting, die, toen zij door de Franschen en Engelschen belegerd werd, ook niet afgesloten kon worden. In de „Revue des deux mondes” van 1 April 1874 vindt men eene beschrijving van die belegering, welke eene levendige voorstelling geeft van de bezwaren, waaraan reeds toen de verdedigers van eene belegerde plaats blootgesteld waren — bezwaren, die sedert dien tijd door den vooruitgang op artilleristisch gebied zeker er niet op zijn verminderd. *L'assiégé*, leest men daar, *était assourdi par les détonnations continuelles, les explosions de projectiles, de caissons, de poudrières. Les plus aguerris comme le général Sémiakine, déclarent que „la tête leur sautait.”* En welke verliezen werden er niet geleden! Het 21ste regiment verloor 43 officieren van de 50 en 2000 soldaten van de 3000. Van het bataljon van den prins Smitopolk-Mirski waren, toen deze uit het hospitaal daarbij terugkeerde, slechts 50 man over. *Travailler dans une grêle de projectiles, la nuit, sans pouvoir rendre coup par coup, sans pouvoir un moment échanger la pelle contre le fusil, tomber sans vengeance un outil à la main, exiger un courage supérieur à celui du champ de bataille*, zegt de schrijver, en ik geloof daar nog bij te mogen voegen: *une discipline à toute épreuve*.

Ik meen mij te kunnen bepalen bij deze aanhalingen en wil alleen nog eens herhalen, wat ik reeds in de vergadering van den 6en Maart 11. zeide: „Laat ons voor onze garnizoenstroepen toch vooral niet rekenen op reserven of nieuw te organiseeren korpsen” — of voor die troepen lagere eischen stellen — „opdat ook bij

ons niet eenmaal" — evenals na den oorlog van 1870/71 in Frankrijk — „als motief voor de onvoldoende verdediging van vestingen en forten er op worde gewezen, dat de bezettingen de noodige soliditeit misten, dat zij niet behoorlijk geoefend, onbekend met den militairen dienst en zonder discipline waren."

De tegenwerping, dat de bezettingstroepen wel eene groote mate van zelfopoffering, van gehoorzaamheid en ondergeschiktheid moeten hebben, maar met eene mindere mate van geoefendheid in de behandeling der wapenen kunnen volstaan, wacht ik van den heer Hoogenboom niet; daar hij zelf verklaart, dat de werkelijke dienst niet *alleen*, zelfs niet *voornamelijk* die oefening ten doel heeft. Gehoorzaamheid en ondergeschiktheid kunnen slechts aangekweekt worden met en naast oefening in den wapenhandel, en dus leiden hooge eischen betrekkelijk de moreele militaire eigenschappen noodwendig ook tot eene groote mate van militaire geoefendheid. Eindelijk beschouw ik nog het denkbeeld om de bezettingstroepen samen te stellen uit niet behoorlijk gedisciplineerde en geoefende soldaten, als in strijd met het welbegrepen belang der ingezetenen. Generaal Von Voigt-Rhettz verklaarde nog onlangs in den Rijksdag — bij de behandeling der wet op den landstorm — dat, wanneer men *recruten* gebruikt in eene belegerde plaats, dit gelijk staat met hen bloot te stellen aan eene, nuttelooze slachting.

Een tweede punt, waaromtrent ik de aandacht der vergadering nog een oogenblik durf vragen, is de quaestie van *oefenplicht*. In eene vroegere vergadering is door mij verklaard, dat algemeene weerplicht zonder algemeenen oefenplicht, en dus zonder algemeenen dienstplicht, eigenlijk geen zin had. Ik zeide dit, omdat ik van meening ben, dat in oorlogstijd alleen die mannen *verplicht* mogen worden tot het dragen der wapenen ter verdediging van den vaderlandschen bodem, welke gedurende den vrede behoorlijk geoefend zijn als soldaat, en dat de vereischte graad van militaire geoefendheid en de onmisbare militaire eigenschappen slechts *in* het leger zijn te verwerven. Tevens echter deed ik toen uitkomen, dat m. i. algemeene dienstplicht — dus algemeene oefenplicht in den door *mij* bedoelden geest, — zelfs al liet onze Grondwet dien toe, niet gewenscht ware, omdat deze noodzakelijk zou moeten leiden tot onvoldoende oefening van het geheel als gevolg van de

groote jaarlijksche contingenten. De heer Hoogenboom nu is voor algemeenen oefenplicht in dien zin, dat een ieder *verplicht* zou moeten wezen om zich de behandeling eigen te maken van eenig wapen. Ik voor mij ben een groot voorstander van zooveel mogelijk algemeene militaire *oefening* voor het volk. De heer H. heeft verscheiden krachtige motieven voor dat beginsel aangevoerd, waar ik nog wil bijvoegen, dat door militaire oefeningen de militaire geest bij de natie meer en meer zal worden opgewekt; dat het volk beter zal leeren begrijpen het eigenlijke doel van het leger; dat het leger daardoor in aanzien zal stijgen en men er niet langer tegen zal opzien om deel er van uit te maken, wanneer men door de wet daarvoor wordt aangewezen. Tegen *oefenplicht* in 't algemeen echter bestaan bij mij ernstige bedenkingen, ook zooals de heer H. dien wenscht. Ik zal mij veroorloven, die bedenkingen zoo beknopt mogelijk aan de vergadering mede te deelen.

In de eerste plaats rijst de vraag: zal men in ons land spoedig tot algemeenen oefenplicht overgaan? Zooals de heer H. dien wil, denk ik 't niet; voor een ander stelsel, waarop ik straks zal terugkomen, bestaat mijns inziens meer kans. De heer H. heeft blijkbaar de bedoeling, om tot militaire oefeningen te verplichten jongelieden beneden den twintigjarigen leeftijd en onafhankelijk van de latere militie- en schutterplichten. Volgens het zoeven door mij bedoelde tweede stelsel, zouden alle twintigjarigen, die niet bij de militie worden ingelijfd, bij de schutterijen in dienst moeten treden en zou op die wijze algemeene oefenplicht worden ingevoerd.

Ontegenzeggelijk ligt in art. 177 der Grondwet het beginsel van algemeenen weerplicht opgesloten; doch de volgende artikelen van Hoofdstuk VIII geven aan, op welke wijze dat beginsel moet worden toegepast, welke militaire verplichtingen op de ingezetenen kunnen rusten, namelijk militie- en schutterplichten. Oefenplicht kent de Grondwet niet, en zou, dunkt mij, slechts uit art. 177 zijn af te leiden, wanneer men wilde aannemen, dat die oefenplicht *alleen* voldoende zou zijn om de ingezetenen in staat te stellen, in tijden van gevaar de wapenen te kunnen *dragen* tot verdediging van den Staat. Die meening zal de heer H., die de militaire eigenschappen zoo terecht als onmisbaar vereischte voor den soldaat stelt, zeker niet zijn toegedaan. Doch ook al ware zulk een oefen-

plicht te verkrijgen, dan nog zou men bij de uitvoering, naar ik vrees, op talrijke en gewichtige bezwaren stuiten. De heer H. ziet dit niet voorbij; doch, ofschoon ik hem gaarne toegeef, dat men een goeden maatregel niet moet afkeuren, omdat men hem niet in de uiterste consequentie kan doorvoeren, ben ik toch van oordeel, dat in die bezwaren aanleiding te vinden is om naar eene andere oplossing in dezelfde richting uit te zien, waarbij zulke bezwaren niet bestaan of althans minder wegen.

Het denkbeeld, om al de twintigjarigen, die van den militie-dienst worden vrijgesteld, bij de schutterijen in te deelen, acht ik beter te verwezenlijken, omdat men zich daarbij geheel binnen de grondwettige grenzen blijft bewegen. Tegen dit denkbeeld heb ik evenwel nog meer bedenkingen, dan tegen dat van den heer H. ik deel namelijk geheel het gevoelen van den heer H., dat onze schutterijen uitsluitend zullen moeten bestaan uit hen, die als milicien gediend hebben, om ze naast en achter het leger te kunnen doen optreden en aan hen de even moeilijke als gevaarvolle taak der verdediging van onze liniën en sterkten te kunnen opdragen. Reeds op dien grond kan ik aan dit systeem mijne sympathie niet schenken. Maar zelfs vergeleken met hetgeen wij tegenwoordig hebben, zou zulk eene regeling m. i. geene verbetering zijn te noemen. De sterkte der schutterijen zal wel niet veel grooter genomen kunnen worden, dan zij thans is: ik, ten minste, zou zeer tevreden zijn, wanneer wij eenmaal het op papier staande getal bataljons en kompagniën behoorlijk geëncadreerd beschikbaar hadden. Ongeveer $\frac{1}{3}$ der tegenwoordige schutters heeft in het leger gediend. Nu is wel niet *a priori* vast te stellen, hoeveel twintigjarigen bij die regeling telken jare aan de schutterij zouden worden toegewezen, aangezien daarmede zeer waarschijnlijk eene wijziging der vrijstellingen zou gepaard gaan; als zeker echter mag aangenomen worden, dat voor elke 5000 schutters beneden den 25jarigen leeftijd, de schutterijen circa 1000 gewezen soldaten van de oudere lichteningen zullen verliezen, en ik geloof niet, dat daardoor de geheele schutterij aan militaire waarde zal winnen.

Ik voor mij, zou militaire oefening beneden den twintigjarigen leeftijd wenschen te bevorderen zonder *dwang*. De heer Stieltjes toch sprak in de vergadering van 6 Maart ll. een waar woord,
1874/75. 15

toen hij zeide, dat het in den aard van den Nederlander ligt om *vrijwillig* te doen datgene, waartoe men hem *gedwongen* niet kan bewegen. Daarom, wat te bereiken is door vrijwilligen dienst, moet men niet willen verkrijgen door dwang. Nu is de heer Stieltjes wel een voorstander van *algemeenen oefenplicht*. Hij acht 't noodig dat, ter voldoening van art. 177 der Grondwet, alle jongelingen van 18 en 19 jaren aan militaire oefeningen worden onderworpen, tenzij ze reeds vroeger mochten geoefend zijn. Dit is van den heer Stieltjes, die niet voor de wettelijke afschaffing der dienstvervanging gestemd is, zeer begrijpelijk; want, zolang die instelling gehandhaafd blijft, zal er op geen algemeene *vrijwillige* deelneming aan militaire oefeningen te rekenen vallen. Maar de heer H. is — ik meen dit te mogen aannemen — overtuigd van de noodzakelijkheid om den verplichten persoonlijken dienst in te voeren en, met dit beginsel tot grondslag onzer legervorming, acht ik oefen*plicht* buiten het leger niet noodig. Men zal dan door het toekennen van voorrechten aan hen, die reeds eenigermate geoefend bij de militie worden ingelijfd — het verkorten van werkelijken diensttijd en het verleen van graden — dringen tot *vrijwillige* militaire oefeningen en vele der bezwaren, op welke algemeene oefening anders zou stuiten, zullen hierdoor wegvallen of zich althans in veel minder mate doen gelden.

Wanneer een ieder weet dat hij, door het lot voor den militedienst aangewezen, dien dienst ook in persoon zal moeten vervullen, dat hij echter zijn werkelijken diensttijd korter of aangenamer kan maken door voorafgaande oefening, dan zullen de meesten zich gaarne te voren willen oefenen; want waarlijk, militaire oefeningen hebben, ook voor ons volk, veel aanlokkelijks — onze weerbaarheidsvereenigingen leveren hiervoor het bewijs. En voor degenen, die zich dan niet oefenen, is van eene verplichting daartoe toch ook niet veel heil te wachten.

Op medewerking van alle zijden mag nu gerekend worden. Op de scholen zullen militaire oefeningen worden ingevoerd, gemeenten en bijzondere vereenigingen zullen alles doen wat in hun vermogen is om in de vereischten voor die oefeningen — goede instructeurs, bruikbare wapenen en behoorlijke schietbanen — te voorzien; want die oefeningen zijn in het belang der leerlingen,

in het belang der gemeentenaren. *Vrijwillige* oefening heeft bovendien nog een groot voordeel. De milicien, die met verlof te huis is, ook de schutter, zal er veel eer toe komen, om deel te nemen aan *vrijwillige* dan aan *gedwongen* oefeningen. En vooral omdat de Grondwet de grenzen voor de eerste oefening bij de militie zo eng heeft gesteld, verdient alles, wat strekken kan om den dienstplichtige er toe te brengen, ook buiten de gelederen zich nog te oefenen — al is 't maar in het schieten — ten zeerste ondersteuning.

Voor de voorstanders van verplichten persoonlijken dienst acht ik het dus niet noodig, om daarnevens te steunen het denkbeeld van algemeenen oefenplicht; want door de invoering van het door hen voorgestaan fundamenteel beginsel, zullen niet dezelfde, maar betere resultaten verkregen worden. Maar ik ga verder en meen zelfs te mogen beweren dat zij, door te streven ook naar oefenplicht, de kansen voor den verplichten persoonlijken dienst niet verbeteren.

Velen toch zullen zich vereenigen met den algemeenen oefenplicht, om daardoor het vraagstuk van den verplichten persoonlijken dienst van de baan te schuiven.

Zij, die overtuigd zijn van de dringende noodzakelijkheid der afschaffing van dienstvervanging, moeten dus, naar mijne meening, niet aandringen op oefenplicht, zoowel omdat daardoor hun hoofdbeginsel gevaar zou loopen op den achtergrond te geraken, alsook omdat, met den verplichten persoonlijken dienst tot grondslag der legervorming, *oefenplicht* voor hen die buiten het leger staan onnoodig is.

De heer ABEL. Mijnheer de Voorzitter! Het heeft mij bevreemd, dat bij de laatste voordrachten in deze vergadering gehouden, en inzonderheid bij die van den heer Hoogenboom, dezelfde grondtoon werd aangeslagen, dezelfde grondgedachte viel te herkennen, hierin bestaande: dat de verdediging van ons vaderland eigenlijk neerkomt op de verdediging der Nieuwe Hollandsche waterlinie. Het kwam er alleen op aan, door die fortverzameling Holland aan de oostzijde af te sluiten en te zorgen voor beschikbare troepen voor *die* verdediging. Het aannemen van dien grondslag voerde den heer H. tot berekeningen nopens de sterkte der daartoe te bezigen troepen van

leger en schutterij, en leidde hem tevens tot m. i. zeer zonderlinge besluiten. Zoo werd daarbij de meening voorgestaan, dat de actieve verdediging der liniën bijna uitsluitend moet worden gevoerd door artillerie en genie; eene meening, die, naar mij voorkomt, niet is overeen te brengen met eene goede opvatting van de tactiek der drie wapens en eene algeheele miskenning houdt van de taak in den strijd weggelegd voor de infanterie. Ook is toen verkondigd, dat, voor ons, een veldleger enkel noodig zou zijn om den in Holland gelanden vijand te bekampen: een begrip, dat in het aangeprezen stelsel wellicht goed past, maar daarom mij niet minder toeschijnt een dwaalbegrip te mogen heeten, wijl de rol van het veldleger er te zeer door wordt beperkt. Doch ik stap over verdere toen verkondigde stellingen heen om terug te keeren tot bestrijding der grondgedachte, dat Nederland verdedigd zou moeten worden aan de Utrechtsche-linie, en dat die verdediging het uitgangspunt zou moeten wezen voor de regeling onzer levende strijdkrachten. Die gedachte staat in het verslag wel niet met even zooveel woorden te lezen, maar eene nauwlettende overweging van hetgeen daarin voorkomt laat bezwaarlijk voor eene andere lezing ruimte. Die beheerschende denkwijze acht ik verkeerd, de toepassing van het hoofdbeginsel dat zij inhoudt verderfelijik, en het is voor deze mijne opvatting, Mijnheer de Voorzitter, dat ik mij zal veroorloven eenige gronden aan te voeren.

Behoudens verbetering, houd ik het er voor, dat de regeling van het krijgswezen van den Staat een vraagstuk is, waarbij o. a. rekening moet worden gehouden: 1°. met de grootte der kansen en 2°. met de strijdkrachten van den eventueelen aanrander.

Wat de grootte der kansen betreft, bestaan er tien kansen tegen één, dat, ingeval van oorlog, wij geene zeer talrijke strijdmacht tegenover ons zullen hebben; als bondgenoot zullen moeten optreden, of enkel onze onzijdigheid gewapenderhand dienen te handhaven: in elk dezer gevallen is het bezit van een goed veldleger een *eerste*, zoo niet het *eenigst* vereischte.

Let men op de legervorming bij den eventueelen aanrander, en overweegt men dat de ons omringende Staten, vanwaar gevaar dreigen kan, door de invoering van den verplichten persoonlijken dienst met groote jaarlijksche contingenten, legerscharen op de

been kunnen brengen, machtig en door getalsterkte, en door hooge zedelijke kracht, dan moet bij den verdediger het streven voorzitten, om een zoo groot mogelijk getal geoeffende strijders in het veld te kunnen brengen en de zedelijke kracht dier krijgsmacht — een factor waaraan zij hare grootste waarde ontleent — zoo hoog mogelijk op te voeren. De finantiën, de oeconomie van den Staat moeten daarbij de grenzen doen bepalen, waarbinnen het volk in waarheid weerbaar te maken is, en de staathuishoudkundige zal wel doen daarbij voor oogen te houden, dat het niet de *talrijke*, maar de *goede* legers zijn, die het doen, en derhalve steeds er op bedacht moeten zijn dat de *qualiteit* in geen geval mag lijden onder de *quantiteit*. Zijn die grenzen eenmaal afgebakend en daarmee nagenoeg de sterkte bepaald van de levende strijdkrachten (leger en reserve), dan eerst kan het aangaan, voor enkele bepaalde gevallen, in groote trekken, een plan van defensie vast te stellen en uit te maken welke terreingedeelten, onder bepaalde omstandigheden, zullen verdedigd worden, welke daartoe duurzaam kunnen worden versterkt. Ziedaar Mijnheer de Voorzitter, zeer in 't kort, mijn gevoelen omtrent de leidende gedachten, waarvan bij de regeling van het krijgswezen moet worden uitgegaan; een gevoelen, dat ik meende te mogen stellen tegenover dat, hetwelk den heer Hoogenboom ten richtsnoer schijnt te hebben gediend.

Waarschijnlijk, zeer waarschijnlijk acht ik het, dat, bij dergelijke regeling meerdere terreingedeelten, zonder voorafgaande duurzame versterking, ter verdediging waren aan te wijzen dan thans door velen gebruikelijk is, en dat minder forten waren te bouwen dan waartoe nu enkele stemmen opgaan. Wellicht ook zouden aan sommigen de oogen opengaan voor het feit, dat terreinen, die door een goed leger uitmuntend zijn te verdedigen, veel van hunne natuurlijke sterkte verliezen door daarop forten te bouwen.

Maar hetgeen nog zwaarder weegt dan het even aangevoerde, dusdanige wijze van regelen zou voor ons het voordeel afwerpen, dat bijna alle Europeesche Staten daarvan reeds getrokken hebben; zij zou m. i. noodwendig leiden tot de invoering van den verplichten persoonlijke dienst of, wat geheel hetzelfde is, tot afschaffing

van de dienstvervangings; want het zou dan niet langer voor velen eene verborgen waarheid blijven, dat alleen het stelsel van leger-
vorming, waaraan de verplichte persoonlijke dienst ten grondslag
ligt, de mogelijkheid biedt om, met een minimum van vrij gelijk-
matigen druk voor de individuen en van kosten voor den Staat,
een maximum van dadelijk bruikbare soldaten en kaders voor
den oorlog te leveren. Het is zeker van groot belang, dat, in dit
opzicht, het noodige licht opga, en de overtuiging veld winne,
dat dit stelsel zelfs bij veel betere einduitkomsten goedkooper en
minder bezwarend is.

Bij mij is dan ook de overtuiging diep geworteld, dat eene
afdoende verbetering van ons krijgswezen niet is te verkrijgen zon-
der afschaffing der dienstvervangings, en tevens ook, dat de
invoering van den verplichten persoonlijke dienst het begin is van
elk begin voor eene goede hervorming onzer levende strijdkrachten.

Die overtuiging noopt mij tot het richten van eene vraag aan
mijn hooggeachten krijgskameraad den heer Hoogenboom.

Het is nog niet lang geleden dat een geschrift van zijne hand
in het licht verscheen, dat om den belangrijken inhoud aller aan-
dacht trok en door bevoegde mannen eene bijzondere onderscheiding
werd waardig gekeurd. In dit geschrift werd door hem o. a. met
klem van redenen de noodzakelijkheid betoogd van de afschaffing
der dienstvervangings. Niemand voorzeker zal het een stout bewe-
ren noemen, wanneer ik zeg, dat sedert 1848, toen een von Löben
Sels, een van Meurs en een Rose zich voor die afschaffing in de
bres stelden, geen krachtiger pleidooi voor de invoering van den
verplichten persoonlijke dienst werd geleverd. In den strijd voor
dit edel beginsel trad hij als een duchtig kampioen te voor-
schijn; zijn zwaar en net harnas sloot uitmuntend; met kracht
zwaaid hij zijn scherp gewet zwaard; het was een strijder even
vervaarlijk als onversaagd.

En thans, nu hij zijne denkbelden ontwikkelt over de hoofd-
beginselen voor ons krijgswezen, heb ik gretig, doch te vergeefs
geluisterd; mijn oor heeft zelfs het woord van verplichten persoon-
lijken dienst niet kunnen opvangen. Is hij dan sedert eene andere
overtuiging toegedaan? Heeft hij het kamp verlaten en zijne tente
opgeslagen aan de overzij? Ik weet het niet: althans uit de ge-

houden ontwikkeling zijner denkbeelden kan ik hieromtrent niet tot zekerheid geraken. Maar wat ik wel weet, dat is, dat bijaldien hij sedert op dit punt niet van overtuiging is veranderd, hij in de achterste gelederen is teruggegaan en weggedoken schijnt voor de oogen zijner medestrijders en vrienden. Daarom wenschte ik wel te weten wat er van de zaak is en veroorloof ik mij tot hem de vraag te richten: acht gij de invoering van den verplichten persoonlijken dienst nog altijd den eenig deugdelijken grondslag waarop, gelet ook op de bepalingen onzer Grondwet, het gebouw onzer defensie moet worden opgetrokken? Zoo ja, dan wijs ik er op, dat de strijd voor dit beginsel nog niet is voldongen, de zege bij lange niet bevochten, en roep ik hem toe: ontrol uw vaan van weleer, het is eene schoone vlag; treed toe, houd uw banier omhoog en neem opnieuw de plaats in van vroeger, de plaats, die U toekomt, namelijk eene in het voorste gelid!

De heer JEEKEL. Het menu van het souper voor dezen avond is zoo groot, dat men zich slechts bij enkele schotels kan bepalen. De schotel, waarop spr. in 't bijzonder het oog heeft gevestigd, is de schutterij. Gaarne had hij omtrent de inrichting der schutterij eenig licht zien opgaan, maar meer dan in de rede van den heer Hoogenboom is tot dusver niet gegeven. Toen Spr. het verslag der October-vergadering ter hand nam en gretig doorlas, dacht hij aan het einde van die lezing te hebben gedroomd. Spr. keek toen op den omslag en zag daaruit, dat het stuk toch in 1874 gedrukt was en dat de redevoering door den heer Hoogeboom was gehouden. Is dat de heer Hoogeboom, dien ik gekend heb, vroeg spr. zich af? Neen, dat is onmogelijk; het is voorzeker zijn zoon, want eer al de denkbeelden, in die redevoering verkondigd, uitgevoerd zullen kunnen worden, zal er nog wel een geslacht voorbijgaan.

Spr. had gewenscht dat men meer den practischen weg bewandeld had en o. a. aangewezen, wat men nog met de bestaande wetten kan tot stand brengen. Wat is het geval? Na het échec, dat het conservatieve ministerie van 1866—1868 ten aanzien der schutterijwet heeft geleden, heeft men van het tegenwoordige ministerie nog geene nieuwe schutterijwet te wachten. Spr. meent

dat de bestaande schutterijwet van 1827 niet zoo kwaad is, maar het ongeluk is, dat zij, die met de uitvoering der wet belast zijn, de wet niet kennen. Hetgeen de wet echter niet aan de hand geeft, tracht spr. nu op vriendschappelijke wijze te verkrijgen. De officiers van zijn bataljon zullen zich nu oefenen. spr. heeft aan de gemeentebesturen onder zijn bataljon ressorteerende, verzocht een kleinen post op hunne begrootingen te brengen, om de schietbanen te herstellen en voor de kosten van het onderhoud der wapens, want spr. heeft geen plan om die zelf te poetsen. Hij wil hopen op die manier ten minste iets van de schutterij te zullen maken.

Maar met de bestaande schutterijen is werkelijk nog iets anders te bereiken. Wanneer men het zoover kon brengen, dat de weerbaarheidsmannen vrijwillige schutter-compagniën wilden worden, wanneer de jongelieden zich tot pupillen-compagniën lieten vormen, dan zou men eenheid en iets goeds verkrijgen. De weerbaarheidskorpsen, hoezeer men ze moet bewonderen, omdat zij, niettegenstaande de bespotting waaraan zij blootstaan dewijl men ze kinderachtig vindt, toch zoo goed volhouden — zijn de kanker voor de schutterij. De Weerbaarheid heeft ontzettend veel goed gedaan. Toen zij in 1867 werd opgericht, heeft zij schietbanen gebouwd, en de schutterij heeft toen begrepen ook iets te moeten doen in die richting. Sedert is het gehalte der schutterij, wat het schieten betreft, veel vooruitgegaan. Maar de weerbaarheidsmannen trachten zich op allerlei wijze aan de schutterij te onttrekken. In Rotterdam heeft men gezien, hoe een luitenant-adjutant der weerbaarheid zich liet afkeuren voor de schutterij!

De Minister die den tegenwoordigen toestand zou durven bestendigen, zou onbekend zijn met de zaak, meenen dat de mannen op het papier, werkelijk mannen zijn, of hij zou eene ongelooflijke zorgeloosheid aan den dag leggen.

De toestand van de schutterij is, zegt spr. belachelijk. Het is ieders plicht om, als men daarmede bekend en daartoe in staat is, dien toestand te doen ophouden!

Spr. heeft dit over de schutterij willen zeggen, met het oog op de sprekers, die ons naar de jaren 1974 en 2074 verwezen, door te beweren dat wij eerst leerplicht, een hervormd belastingstelsel,

censusverlaging zouden moeten hebben, vóór dat onze weerkrachten in orde zouden zijn. Als dat zal geschied zijn, dan zullen wij wel ongeveer een paar eeuwen verder wezen! Dan zal wel gebeuren wat Maurits van Nussau zeide, dat namelijk de geneesheer den zieke zoolang allerhande geneesmiddelen zou toedienen, totdat hij onder de hand bezweken was.

Spr. betwist zelfs dat ooit door leerplicht, hervorming van ons belastingstelsel, censusverlaging datgene te verkrijgen is, wat de heer De Bas daarmee wil bereiken. Spr. zou ongetwijfeld leerplicht, eene goed gevulde schatkist en deelneming van het volk aan het bestuur des lands wel verlangen, maar hij betwijfelt sterk of dat alles een goeden invloed op het leger zou hebben. Het zal van invloed zijn op het volk, en natuurlijk is dit goed, dan zal het leger ook beter zijn. Spr. wijst dan alleen daarop — om goed verstaan te worden — dat bij leerplicht de lust voor den krijgs-mansstand zal verminderen. Wij kunnen ons niet vergelijken met eene natie als de Duitsche; wij moeten rekening houden met ons volkskarakter. Wij zijn eene natie die veel van praten houdt. Wij kunnen ons niet, zoo als de Duitschers, laten reglementeeren en bevelen om de pink op den naad van den broek te zetten. Dat komt er nooit in, al staat men hier jaar in, jaar uit op den kathedraal te redeneeren. Men moet rekening houden met den volks-aard en de ondervinding leert, dat, naar mate de intelligentie bij het volk vermeerdert, de lust om soldaat te worden vermindert. De heer De Bas heeft zich beroepen op de wet op de fabrieks-kinderen, maar schijnt haar niet juist te kennen, want, als er ééne wet slecht is, dan is het die. De kinderen gaan nu niet naar de fabrieken, maar naar het veld, en, terwijl de fabrikanten meerendeels intelligente menschen zijn, komt de jeugd nu onder de minder ontwikkelde boeren. Op sprekers fabriek mogen geen kinderen van 12 jaren komen, of zij moeten kunnen lezen, schrijven en rekenen. Een boer daarentegen neemt wat hij krijgen kan, omdat het kapitaal, waarmee hij werkt, zooveel kleiner is. De oorspronkelijke wet van den heer Van Houten was goed, maar de tegenwoordige halve deugt niet.

De spreker van 23 October heeft de weermiddelen van Nederland opgenoemd, maar de marine daarbij vergeten. Hij heeft wel ge-

sproken van een enkel snelvarend stoomscheepje, maar dat is alles wat hij van de maritieme weermiddelen van Nederland zegt, en echter meent spreker dat een groot gedeelte van de grensverdediging aan de marine zal moeten worden overgelaten.

Spreker wil er nog bijvoegen — en zal daar, als punt B aan de orde is, op terugkomen — dat de spreker van 23 October in dwaling verkeert, als hij meent dat de landingen met legers moeten afgeslagen worden. Dat is de taak der marine. De inrichting onzer marine, die op een zuiver defensieven werkkring gebaseerd is, deugt niet. Een stelsel, dat geen actieve kracht bezit, is geen verdediging. De weinige verdediging, die wij nog hadden, wordt op het oogenblik verzwakt door het charter te verminderen voor de stelling Texel—Helder. Men beroept zich altijd op het rapport der Commissie voor de kustverdediging van 1864, maar, te oordeelen naar de wijze waarop dat tegenwoordig wordt toegepast, kent men geen Hollandsch of leest men slechts eene enkele bladzijde van dat rapport.

De heer ROBIDÉ VAN DER AA weet niet, of de voorstelling door den laatsten spreker van de rustende schutterij gegeven, meer belachelijk dan wel bedroevend moet genoemd worden, maar acht het goed, dat er op gewezen is, en beschouwt het evenzeer als nuttig, zoolang er geen betere wet op de schutterij gemaakt wordt, dat althans de bestaande wet zoo goed mogelijk worde toegepast. Men moet het dus ten zeerste toejuichen, wanneer men, zooals de heer Jeekel, daarop niet alleen met woorden aandringt, maar ook door daden toont, langs welken weg dit geschieden kan.

Over dit laatste punt wenscht spr. een enkel woord in het midden te brengen. Zij, die met zijne politieke denkwijze bekend zijn, weten, dat hij geen voorstander is van den tegenwoordigen Minister van Binnenl. Zaken. Niettemin geeft spr. gaarne aan dien Minister den lof, die hem toekomt, dat hij, zoodra zijn ontwerp voor eene nieuwe schutterijwet in de Eerste Kamer had schipbreuk had geleden, aan de dienstdoende schutterij eene krachtige uitbreiding heeft gegeven, voor zoover de bestaande wet dit toeliet. Hij heeft vooreerst de wet ingevoerd in Limburg, waar ze nog niet werkte; verder in de gemeenten, waar de bevolking

zooveel was toegenomen, dat daar eene actieve schutterij kon bestaan, die korpsen in het leven geroepen en eindelijk de getalsterkte der bestaande schutterijkorpsen verhoogd, voor zoover de vermeerdering der bevolking toeliet. Dit is hetgeen nog met de bestaande wet gebeuren kan en waarop niet genoeg kan worden aangedrongen, want zoolang de kosten van de schutterij komen ten laste van de gemeenten, zal men daar zoo al geen bepaalden onwil, dan toch herhaaldelijk tegenstreving ontmoeten, wanneer de Regeering volledige uitvoering aan de wet van 1827 wil geven. Zoo is het spr. bekend, dat in eene vrij aanzienlijke gemeente van ons land de schutterij zooveel uitgebreid werd, dat het daar bestaande getal kompagniën met één vermeerderd moest worden, waardoor echter grooter kader vereischt werd, hetgeen wederom meer geld zou vorderen. Het stedelijk bestuur heeft daarom de oprichting van de nieuwe kompagnie zooveel mogelijk tegengewerkt; ter kwader ure heeft de vorige Minister van Binnenlandsche Zaken aan dien aandrang toegegeven, zoodat thans in die gemeente de getalsterkte der schutterij te groot is, om eenigszins geoefend te worden. Zoolang men geene nieuwe wet heeft, dient men er op aan te dringen, dat de Regeering ten minste van de bestaande wet make, wat er van gemaakt kan worden.

Spr. wenscht thans nog een en ander te zeggen over punt 1°. van afdeeling A, namelijk „over de bevoegdheid der Regeering bij het ontstaan van gevaar voor oorlog,” in verband met punt 5°, handelende over de weerplichtigheid der paarden.

Over punt 1°. heeft de heer Hoogenboom in de vergadering van 23 October weinig gezegd. Juist omdat spr. geen militair is, wil hij daarop nader de aandacht vestigen. Het geldt hier toch de juiste regeling der verhouding van de militaire tot de civiele autoriteiten in tijd van oorlog en in oorlogsgevaar, eene hoogst belangrijke aangelegenheid, die alleszins overweging verdient. Er is een bekend Latijnsch spreekwoord: *inter arma silent leges*, dat men, met het oog op de toestanden van onzen tijd, dus mag vertolken: „Onder het wapengedruisch wordt de gewone burgerlijke wet tijdelijk geschorst.” Uit den aard der zaak kan dat niet anders, maar zullen de zaken in tijd van oorlog en vooral in dien der *Kriegsbe-reitschaft* of mobilisatie goed gaan, dan moet de verhouding van de

militaire tot de civiele autoriteit vooraf goed worden geregeld door algemeene wettelijke bepalingen. Spr. behoort niet tot de pessimisten, die meenen, dat er in den tegenwoordigen toestand van Europa zooveel gevaar is voor een onmiddellijken aanval op ons land. Toch blijft het eene waarheid, dat wij, als kleine natie, omringd zijn door groote mogendheden. Het is duidelijk, dat de macht die, bij voorbeeld, onze groote oostelijke nabuur ontwikkelen kan, in de hand van één persoon van overwegenden invloed op staatkundig gebied, eensklaps tegen ons gekeerd kan worden, zonder dat men vooruit zou kunnen zeggen, wanneer en onder welke omstandigheden dit zou kunnen geschieden. Daarom, ook al beschouwen wij Europa's toestand nu niet zoo pessimistisch, is het altijd, meent spr., onze eerste plicht, in tijd van vrede en rust die maatregelen te nemen, welke wij juist in zulk een tijd moeten beramen. Daartoe nu behoort in de allereerste plaats de regeling van het verband tusschen de militaire en de civiele autoriteit in tijd van oorlogsgevaar of oorlog. Dat is de grondslag, waarop het geheele weerstelsel rust. Wanneer men nu de bestaande regeling van den zoogenaamden staat van oorlog en beleg inziet, zegt spr., zal men al zeer zonderlinge zaken ontmoeten. Artikel 184—186 der gemeentewet bepaalt het volgende: In geval van oproerige beweging, van samenscholing of andere stoornis der openbare orde, is de burgemeester bevoegd, de hulp van de schutterij en van het in de gemeente aanwezige of naastbijzijnde krijgsvolk te vorderen; de bevelhebbers van de schutterij en het krijgsvolk voldoen terstond aan de vordering; de burgemeester alleen beveelt, wat hij — in de voornoemde gevallen — noodig acht ter handhaving der orde; alleen op zijn last wordt tot maatregelen van geweld overgegaan." Derhalve is in tijd van vrede de militaire macht geheel aan de burgerlijke ondergeschikt. Is dit in een constitutioneelen staat volstrekt noodzakelijk, evenzeer vereischt het geen betoog, dat in tijden van oorlogsgevaar of oorlog de toestand geheel anders moet zijn. Wanneer oorlogsgevaar dreigt en het leger gemobiliseerd is, moet in plaatsen, waar eene groote troepenmacht aanwezig is, de burgerlijke autoriteit staan onder de hoogste ter plaatse aanwezige militaire autoriteit.

Hoe is daaromtrent de regeling hier te lande? Het is niet over-

bodig dit nader uiteen te zetten, om te doen zien, hoe noodig het is, dat dienaangaande nieuwe en duidelijke bepalingen gemaakt worden. Reeds bij de laatste behandeling der Begrooting van het Departement van Oorlog heeft men in de Tweede Kamer daarop aangedrongen; de behoefte aan wettelijke regeling is door den minister erkend, die in de memorie van beantwoording mededeelde, dat de zaak in overweging was.

Een onzer geachte verlegenwoordigers, de heer de Roo, is bij de openbare beraadslaging nader op dit punt teruggekomen, maar heeft, zooals dat iedereen kan overkomen, daarbij eene kleine vergissing begaan. Hij zeide toch in de zitting van 16 December 1874: „Onze onteigeningswet kent slechts twee toestanden, dien van vrede en dien van verklaarden oorlog, niet den tusschen-toestand, den tijd van voorbereiding.”

Die uitdrukking is niet volkomen juist, hoewel zij, wat de gevolgen betreft — zooals spr. nader zal aantoonen — in de werkelijkheid op hetzelfde nederkomt. Volkomen juist is de uitdrukking niet, omdat art. 73 der onteigeningswet, in verband met art. 147 der Grondwet, de zaak aldus regelt:

Art. 73 der onteigeningswet zegt in de 1ste alinea: „Wanneer in geval van oorlog, brand of watersnood, oogenblikkelijke in bezitneming volstrekt noodzakelijk geacht wordt, kan deze op last van de hoogste burgerlijke of militaire overheid, ter plaatse aanwezig, geschieden,” en dan volgt in de 3de alinea: „Door oorlog wordt hier niet enkel openbaar verklaarde oorlog, maar ook het geval verstaan, waarin vestingen of versterkte plaatsen in staat van oorlog of van beleg zijn gesteld.” Die aanhaling uit de onteigeningswet, gemaakt na de verandering van constitutie in 1848, bewijst dus duidelijk, dat in onze staatsinrichting het bestaan erkend wordt van een staat van oorlog of van beleg, zonder dat er daarom werkelijk openbaar verklaarde oorlog is. In dien staat van oorlog of van beleg, waarin, volgens hetgeen men bij andere natiën ziet, de militaire autoriteit de hoogste macht is, kan deze dus oogenblikkelijk in bezit nemen, al wat men noodig acht, niet alleen onroerende goederen, maar ook roerende. De onteigeningswet geldt toch ook voor onteigening van roerende goederen. Ten bewijze daarvan slechts een enkel curieus voorbeeld. Een

vonnis van den Hoogen Raad heeft op de pleidooien van Mr. D. van Eck uitgemaakt, dat een dolle hond niet mag afgemaakt worden, voordat hij voor den kantonrechter gebracht en onteigend is, iets hetgeen voor den kantonrechter, en nog meer voor den veldwachter, die met de overbrenging belast is, onaangename gevolgen zou kunnen hebben. (*Gelach*). Er is dan ook eene nieuwe wet ingediend, om daarin te voorzien. Kunnen dus in den staat van oorlog en beleg onmiddellijk roerende goederen in bezit genomen worden, dan verkrijgt men op die wijze gemakkelijk de noodige paarden, hetzij tot blijvend gebruik voor het leger of tijdelijk voor transporten. Zoo kan het ook met andere benodigdheden voor het leger gaan, terwijl de Grondwet in art. 187 alleen voorschrijft, dat voor zulke transporten en leverantiën altijd schadeloosstelling verschuldigd is.

Maar nu doet zich eene andere moeielijkheid voor. Wanneer zijn bij ons te lande plaats en staat van oorlog of van beleg? Welke macht is bevoegd te verklaren, dat die staat daar is. De geheele staat van oorlog of van beleg rust nog op oude Fransche wetten. De eerste daarvan is de wet van 10 Juli 1791: *loi concernant la conservation et le classement des places de guerre et postes militaires*. Maar vooral rust de zaak op het Napoleontisch decreet van 14 December 1811: *de l'organisation et du service de l'état-major des places* (1). Art. 50—120 van dit decreet vervangen grootendeels art. 5—12 der wet van 1791 en regelen de zaak zeer uitvoerig. Vele van die bepalingen zijn uitsluitend militaire voorschriften, in ons land meest vervangen door latere bepalingen van het Departement van Oorlog; maar waar het de terzijdestelling van bestaande burgerlijke wetten betreft, kan dit niet door eenvoudige maatregelen van het uitvoerend gezag geschieden, en daarvoor gelden dus nog altijd, voor zooveel zij toepasselijk zijn, de bepalingen van het decreet van 1811, omdat die zaak later nooit behoorlijk geregeld is.

Spr. vestigt er vooreerst de aandacht op, dat de wet van 1791,

(1) Den tekst van beide wetten vindt men onder anderen in Mr. C. J. Fortuyn, *Verzameling van wetten enz. van Franschen oorsprong*, D. I, blz. 151 en III, blz. 429.

het decreet van 1811, en op hun voetspoor onze latere onteigening- en inkwartieringswet alleen spreken van *places de guerre*. Dus zou de staat van oorlog en beleg alleen kunnen bestaan in vestingen. Toch kan het noodig zijn, dat men den maatregel ook toepast op gemeenten, waar tijdelijk groote troepen-afdeelingen aanwezig zijn, of waar het noodig werd geacht, tijdelijk veldwerken op te richten.

Wie verklaart nu den staat van oorlog en beleg? Volgens het decreet van 1811 de Keizer, die toen in zich vereenigde zoowel het uitvoerend als het wetgevend gezag. Maar wie moet nu in ons land den staat van oorlog en beleg verklaren? De Koning, die volgens de Grondwet alleen het uitvoerend gezag uitoefent, of wel de wetgevende macht, dat is de Koning en de beide Kamers der Staten-Generaal? De zaak is te onzekerder, omdat de wet van 1791 — Frankrijk was destijds eene constitutioneele monarchie — geen staat van beleg kent dan in geval van werkelijken oorlog. Volgens die wet verklaart het wetgevend lichaam vestingen in staat van oorlog; de Koning bezat alleen die bevoegdheid, als de tegenwoordiging niet bijeen was. Het behoeft geen betoog, dat wanneer de noodzakelijkheid tot het nemen van dergelijke maatregelen bestaat, dit van het uitvoerend gezag moet uitgaan, onder verplichting, even als bij art. 184 der Grondwet, van onmiddelijke bekrachtiging door de Staten-Generaal. Die bevoegdheid moet echter te voren bij algemeene wet verleend en duidelijk omschreven zijn. Is het thans zeer onzeker, welke macht in Nederland bevoegd is, eene plaats in staat van oorlog en beleg te verklaren, volgens het decreet van 1811 is de staat van oorlog en beleg daarentegen feitelijk aanwezig in bepaald omschreven gevallen, zonder nadere verklaring van het hoogste gezag. Wat den staat van oorlog betreft, dien men thans beter zou kunnen noemen den staat van oorlogsgevaar, die staat van oorlog ontstaat van zelf, niet alleen in geval van werkelijken oorlog als de troepen des vijands de vesting naderen, maar evenzeer in tijd van vollen vrede, wanneer de vesting tengevolge van herstelling ten deele open is, of ook *par des rassemblements, formés dans le rayon de cinq journées de marche sans l'autorisation des magistrats*.

Evenzoo ontstaat de staat van beleg van zelf *par des rassem-*

blements dans le rayon d'investissement sans l'autorisation des magistrats.

Het is in onze wetgeving voor de zaak, die wij nu behandelen, niet uitgemaakt, wat eene vesting is. De wet op het bouwen om en nabij vestingen zegt alleen: „De Koning verklaart wat vestingwerken zijn.” Spr. meent niet buiten de waarheid te gaan, wanneer hij zegt dat Amsterdam, het reduit van ons geheele vestingstelsel, eene vesting is. Nu zou het juridiek zijn vol te houden met het oog op het decreet van 1811, dat wanneer er onder de polderwerkers aan het Kanaal van Holland op zijn smalst, dus op minder dan vijf dagmarschen afstands van Amsterdam, eene werkstaking uitbreekt, die door ongeregelheden gevolgd wordt, of wanneer er in de veenen, in de onmiddellijke nabijheid van Amsterdam, onder de Duitsche turfgravers oploopen plaats hebben, de hoogste militaire autoriteit Amsterdam in staat van oorlog of beleg kan verklaren en maatregelen kan nemen, waardoor vreedzame burgers zonder vorm van proces voor krijgsgerechten worden gesleept. Spreker vreest niet, dat een onzer hoofdofficieren ooit zulk een dwaasheid zal begaan, maar hij achtte het noodig er op te wijzen, wat de bestaande wet veroorlooft, om te doen zien, in welken staat de wetgeving zich op het oogenblik bij ons bevindt, en hoe wenschelijk het is, dat er overeenkomstig de behoeften van onzen tijd eene wet gemaakt worde over de voorbereiding tot den oorlog en den staat van oorlogsgevaar en beleg, waarin duidelijk omschreven worde, welke macht de militaire overheid heeft boven de burgerlijke.

Spr. heeft het vooral noodig geoordeeld, hierop de aandacht te vestigen omdat men, wanneer die wet in tijd van oorlog en van gevaar van oorlog ruime bevoegdheid toekent aan het militair gezag, in den tijd van vrede, die gelukkig in Nederland altijd veel langer zal duren dan de tijd van oorlog, een aantal lastige bepalingen voor de burgers kan missen. De heer Hoogenboom heeft toch allerlei maatregelen verlangd tot instelling van een weerplicht der paarden, waardoor de eigenaars in al die jaren van vrede aan talrijke lasten en plagerijen onderworpen worden, die spr. meent, dat reeds gedeeltelijk bij de bestaande wet volkomen onnoodig zijn, en dit nog veel meer zullen wezen, wanneer nieuwe

bepalingen op den staat van oorlog en beleg gemaakt worden, zooals spr. die kort geschetst heeft.

Wat de bestaande wetgeving betreft, zal spr. er alleen aan herinneren, dat toen, in 1870, oorlogsgevaar tusschen Frankrijk en Duitschland dreigde, den 24 Juli een wetje is aangenomen van dezen inhoud: „De uit- en doorvoer van paarden, hooi, stroo, haver, steenkolen en cokes kunnen door ons geheel of gedeeltelijk tijdelijk worden verboden.” Soortgelijke bepalingen omtrent den uitvoer van buskruit en ammunitie bestaan sedert lang. Bij de behandeling der wet van 1870 werd in het verslag van de Tweede Kamer de aanmerking gemaakt, dat die wet slechts voor korten tijd moest gelden, aan welk verlangen geen gehoor verleend is; daarom kan die wet nog steeds worden toegepast, zoodra het oorlogsgevaar weder dreigt. Geschiedt zulks, dan kan men paarden niet dan zeer moeielijk uitvoeren. Is nu slechts duidelijk omschreven wat men moet verstaan onder *staat van oorlog en beleg*, dan zal de oogenblikkelijke inbezitneming van de paarden welke men noodig heeft voor het leger, mogelijk zijn, tegen eene niet al te hooge schadeloosstelling. Spr. gelooft dat zoo iets voor de eigenaars van en de handelaars in paarden veel minder onbillijk is, en dat zij aldus, indien er werkelijk gevaar van oorlog is, veel minder schade zullen lijden, dan wanneer zij gedurende al de jaren van vrede aan zulke lastige bepalingen onderworpen zijn, welke de heer Hoogenboom zou verlangen, en die spr. meent dat veel geld zullen kosten, buiten evenredigheid tot de uitkomsten welke zij zouden opleveren.

Spreeker achtte het wenschelijk dit hier in het midden te brengen, omdat hij er een groot voorstander van is, dat wij onze weermidelen zoo goed mogelijk inrichten, maar hij tevens wil waken, dat de lasten, die men daardoor op den nijveren burgerstand moet leggen, niet grooter gemaakt worden dan volstrekt noodig is.

De heer HOOGENBOOM zegt: Hoewel het uur reeds zóór ver is gevorderd en het dus eene gewaagde onderneming is nog meer van uwe aandacht te vergen, zoo voel ik mij tóch gedrongen nog even het woord te vragen, want men heeft mij vragen gesteld, die ik niet gaarne onbeantwoord zou laten. Daar iedereen zal begrijpen dat het niet wel mogelijk is, op al het gesprokene

een juist antwoord te geven, zoo behoud ik mij het recht voor om, zoo ik daartoe aanleiding mocht vinden, later nogmaals op het een en ander terug te komen.

In het algemeen heeft men bij de discussie van heden avond, naar het mij voorkomt, twee zaken uit het oog verloren.

In de eerste plaats, dat ik mij slechts ten taak had gesteld, de discussie over het behandelde onderwerp *in te leiden*. Immers zeide ik: „De gestelde vraag is zonder twijfel van het hoogste gewicht en van grooten omvang; zoo gewichtig en omvangrijk, dat ik mij aan hare behandeling niet zou wagen, indien ik mij voorstelde meer te leveren dan het convocatiebiljet aangeeft, namelijk: *het inleiden en voorbereiden eener discussie over dat onderwerp.*”

Dit toch is natuurlijk oorzaak dat ik veel onaangeroerd liet, wat bij eene volledige behandeling niet mag vergeten worden.

In de tweede plaats heeft men niet genoeg bedacht, dat wij hier als het ware in een *besloten gezelschap* optreden en het dus niet noodig en ook niet gewenscht is, telkens te herhalen wat men vroeger reeds zeide en als ten volle bekend mag aangenomen worden. Indien ik toch, om een voorbeeld te noemen, al de verslagen dezer Vereeniging hier in de vergadering wilde medebrengen, waarin ik heb verklaard, dat naar mijn gevoelen geen deugdelijke regeling onzer levende strijdkrachten mogelijk is zonder de invoering van den *persoonlijk verplichten dienst*, dan zou dit een aardig stapeltje vormen. Telkens toch als ik maar eenigszins aanleiding kon vinden — ik moest het soms, zoo als men het wel eens noemt, te pas *jagen* — heb ik die stelling verkondigd. Ik mag echter niet ontkennen dat het mij wel eenigszins leed doet, dat ik in het gesprokene op den 23 October geen enkele maal den persoonlijk verplichten dienst noemde en daardoor den schijn op mij heb geladen, alsof ik tot andere gedachten was gekomen. Ik liet het, zoo als ik zeide, toen, wel niet met opzet maar toch onwillekeurig, na omdat ik dát als genoeg bekend veronderstelde, het voor de hoorders niet aangenaam is telkens hetzelfde te hooren en voor de zaak aanleiding geeft tot tijdverlies.

Nu ik echter als het ware *gesommeerd* ben mijn gevoelen te uiten, wil ik gaarne herhalen, dat ik de invoering van den persoonlijk verplichten dienst als den *eersten* en den *eenigen* grondslag be-

schouw voor eene afdoende regeling onzer levende strijdkrachten, en dat men op *geene* andere wijze tot iets goeds zal geraken.

Bij het gezegde van den heer Van Tuerenhout, dat de Nederlander niet wil gedwongen worden en men *vrijwillig veel, gedwongen niets* van hem gedaan krijgt, kan ik mij niet nederleggen. Ik zie niet over het hoofd, dat die spreker in deze meening een krachtigen steun vindt in een onzer verdienstelijkste medeleden, den heer Stieltjes, en zou daarom geneigd zijn ook dat gevoelen te omhelzen, indien ik niet de vaste overtuiging had, dat geen weldenkend Nederlander de verplichting tot oefening als *dwang* — namelijk onbillijken dwang — zou beschouwen, als hij overtuigd was dat de Regeering door de omstandigheden verplicht werd dien cisch te stellen. Mij dunkt ook dat die sprekers zich zelf dan gelijk moesten blijven en ook moesten ijveren voor de afschaffing van den militieplicht, de belasting, enz. Indien toch hunne stelling doorging zouden wij veel meer miliciens *vrijwillig* dan nu *gedwongen* krijgen, zou de schatkist overstroomden door de *vrijwillige* giften, ja, men zou dan misschien mogen verwachten dat zij, die zich nu laten vervangen, *dán zelf* zouden dienst nemen. Vooralsnog blijf ik echter van gevoelen, dat het maar beter is de aangehaalde stelling *niet* zoo consequent door te voeren.

De heer De Bas wenschte te weten of ik ook gestemd was voor het behoud der nummervervisseling. In ernst kan die spreker dat echter niet vragen; immers, het doel van de afschaffing der *dienstvervanging* is niet het *voeren* van de *plaatsvervangers* — ofschoon dat element voor het meerendeel in het leger niet zoo gewild is — maar het *opnemen* in de gelederen van hen, die zich *laten vervangen*. Het intellectueel gedeelte der bevolking, het gedeelte dat zich laat vervangen of uitsluitend dingt naar den rang van officier, dat gedeelte willen wij in het leger hebben, en van het al of niet verkrijgen van dat gedeelte hangt de bruikbaarheid onzer legermacht geheel en al af. Wat zouden wij nu gewonnen hebben, als men de plaatsvervanging afschafte maar de nummervervisseling behield? Naar mijne overtuiging *niets*, volstrekt *niets*! Wanneer het niet te doen was om den *persoon die zich laat vervangen*, dan zou ik nog meer gestemd zijn voor eene *door goede, strenge voorschriften aan banden gelegde plaatsvervanging* dan voor eene num-

mervervisseling. Door beide stelsels van dienstvervanging blijft het intellectueel gedeelte der militieplichtigen buiten de gelederen; door de plaatsvervanging zou men echter — als de voorschriften goed zijn — *geoefende* personen van *meerder leeftijd* krijgen, door de nummervervisseling krijgt men slechts *ongeoefenden* van 20 jaren.

Naar mijne meening moet alzoo *alle* dienstvervanging worden *afgeschaft*, en is de *persoonlijk verplichte dienst* de *eenige* grondslag, waarop een goed stelsel van legervorming in den tegenwoordigen tijd kan worden gebouwd. De heer Van Tuerenhout wil wel tot algemeene oefening *dringen*, maar niet *dwingen*. Hoewel ik het nu met dien Spr. eens ben, dat het de voorkeur verdient en dikwijls zeer oordeelkundig is gehandeld, indien men in de praktijk, bijv. bij het maken van wetten en verordeningen, vooraf overweegt op welke wijze men het daarmede beoogde doel het best zal bereiken; zoo geloof ik echter niet dat wij, die ons ten doel stellen na te gaan wat noodig is, ons in dergelijke beschouwingen te veel moeten verdiepen. Wij moeten, naar 't mij voorkomt, zeggen wat wij noodig achten, en trachten de noodzakelijkheid daarvan aan te toonen. De heer Van Tuerenhout acht de oefening buiten het leger wenschelijk maar niet bepaald noodig, ten minste niet zóó noodig, dat hij er toe zou willen dwingen, en hij hoopt en verwacht, dat men, bij de invoering van den verplichten persoonlijken dienst, van zelf er toe zal komen zich te oefenen. Ik voor mij acht die oefening bepaald noodig, en ik verwacht van die *vrijwillige* oefeningen, die ik onder de genoemde omstandigheden — de invoering van de verplichte persoonlijke dienst, gepaard met verkorting van dienstdtijd, enz. — ook wel verwacht, niet wat ik door mijn stelsel wil en hoop te verkrijgen. Door verschillende sprekers is daar straks aangetoond dat het beter is een klein maar goed geoefend, goed georganiseerd leger, dan eene groote legermacht, die slecht geoefend en onvolledig georganiseerd is. Ook is er door hen op gewezen, dat wij, uit een finantieel oogpunt, maar een leger van eene betrekkelijk geringe sterkte kunnen hebben — ik laat in het midden of men wil beweren dat het sterk genoeg zal zijn voor onze behoefte of niet, dat hangt af van de eischen die men stelt — willen wij dat leger goed encadreeren en goed oefenen. Stel dus dat ons leger en de schutterij uitmuntend zijn, dan zal men toch wel *hoogstens* mogen aannemen dat de

getalsterkte in elk geval maar *even* voldoende zal wezen, en niet dat wij *meer* zullen krijgen dan wij *dadelijk* noodig hebben. Het is nu echter aan ieder uwer bekend dat de leger-afdeelingen, vooral die welke een groot tijdperk van rust hebben doorleefd, in den aanvang van den oorlog als sneeuw voor de zon versmelten, niet alleen, ja zelfs niet hoofdzakelijk, door 's vijands vuur, maar veel meer door vermoeienis en veranderde levenswijze. Overwegen wij dit, dan doet zich natuurlijk van zelf de vraag voor: op welke wijze zullen wij in de aanvulling voorzien? Ik weet wel dat men mij zal antwoorden: als de nood aan den man is, zullen wij vrijwilligers genoeg krijgen. Ik ben daar ook van overtuigd; men zou geen Nederlander zijn, als men die overtuiging niet bezat; maar ik geloof niet dat die vrijwilligers in de *eerste* dagen, vóór dat de vijand de grenzen over is, zich in zulken grooten getale zullen aanbieden, wat ten gevolge kan hebben, dat de vijand hen belet op te komen. Het zou naar mijne meening zeer goed kunnen gebeuren, dat wij, in het geval van eenen rechtstreekschen aanval, het geval waarin wij het meest behoefte zouden hebben aan de grootst mogelijke krachtontwikkeling, uit de provinciën *buiten* de linie maar zéér weinig vrijwilligers zouden krijgen. Dit is echter niet het *grootste* bezwaar, dat ik er tegen heb. In de eerste dagen van den oorlog, vooral als die onder *zulke* omstandigheden begon, en ik zal straks gelegenheid hebben om mijn gevoelen omtrent de *waarschijnlijkheid* dat zich die omstandigheden zullen voordoen te uiten, zal in alle onderdeelen van het kriegsbestuur de grootste bedrijvigheid heerschen, en ik geloof dat het opkomen van duizenden vrijwilligers de taak van dat bestuur ontzettend zal bezwaren, aangezien het niets vooraf kan bepalen, onbekend als het is, met hetgeen het zal krijgen. Bij de regeling die ik voorstelde, weet men in vredetijd waarover men in oorlogstijd kan beschikken en waarvoor men het kan gebruiken, terwijl men alle oefenplichtigen achter de linie kan bijeenroepen vóór de vijand hun het opkomen kan beletten. De Regeering kan dan reeds onmiddellijk aan velen eene bepaalde taak aanwijzen, eene taak, waarvoor zij anders manschappen uit het leger moet nemen. Ik geloof bijv. dat men voor het bewaken onzer kusten, het observeeren van de zee, met meer vrucht *dán* de oefenplichtige kustbewoners kan nemen, mits zij in hun oefeningstijd daarop

zijn voorbereid, dan soldaten van het veldleger. Zoo ook kan men aan anderen opdragen het construeeren van behoeften voor het leger, het gereedmaken van bepaalde streken voor eenen hardnekkigen lokalen strijd, enz. enz. Waar het echter *vooral* op neder komt, men kan dat alles *vooraf*, in tijd van vollen vrede, bepalen en regelen, als men weet waarover men *kan* beschikken. Men heeft nog gezegd: dat stelsel zal 's Rijks schatkist te veel bezwaren; het zal meer kosten dan de vrijwillige oefeningen, die door de gemeenten of door bijzondere inrichtingen zullen bekostigd worden. Naar mijne meening is het voor de ingezetenen vrij wel hetzelfde, of het daartoe noodige geld eerst de wandeling maakt door de schatkist, dan wel door de gemeentekas, of rechtstreeks uit de eigen beurs wordt genomen. Zeker is het, naar mijne meening, dat de oefening geld zal kosten, en ik acht het even zeker, dat er meer waarborg bestaat dat de oefening degelijk en eenvormig zal plaats hebben, als alles uit de schatkist wordt bekostigd, daar de Regeering dan recht van medepraten heeft, dan kan zeggen op welke wijze moet worden geoefend. Men heeft gezegd: „het is bijna niet mogelijk al die instructeurs te krijgen;” maar ik durf toch vragen: „hoe zullen dan die particuliere vereenigingen er aan komen?” Men heeft gezegd: „de Regeering moet dan al die oefenplichtigen van wapens voorzien.” Zal de Regeering echter kunnen weigeren die vrijwillige vereenigingen te ondersteunen? Zal zij niet moeten zorgen aan de opkomende vrijwilligers in oorlogstijd óók een goed wapen in de hand te geven? Volgens de berekening van den heer De Bas zouden jaarlijks 10 000 oefenplichtigen overblijven, alzoo in 5 jaren — zonder het versterf — 50 000, en het zou volgens dien spreker zeer belemmerend werken op de bewegingen van het leger, dat in de eerste dagen vrij moet kunnen beschikken over alle communicatie-wegen, als al die personen moesten verplaatst worden. Ik merk daarbij op, dat die verplaatsing slechts voor ongeveer de helft — 25 000 man — noodig is, die uit de streken buiten de liniën, en waag het daarna te vragen of het dan nog niet veel bezwarender zou zijn als al die mannen, en misschien nog veel meer, hun reistasch ter hand namen en zich naar Holland spoedden om zich als vrijwilligers aan te melden — dit verwacht men immers (?) — want men moet dan bedenken, dat

allen op hun eigen gelegenheid reizen, zonder bepaald te weten waarheen zij zich zullen begeven, en zonder zekerheid, daar waar zij aankomen, het noodige voor verblijf en onderhoud te vinden.

Ik heb vermeend, dit weinige in het midden te moeten brengen. Ik deed het niet om U door mijne woorden over te halen *mijne* meening als de eenige ware aan te nemen, maar alleen om mijne stelling te verdedigen, om de gronden, waarop deze berust nader aan te geven, ten einde U in staat te stellen, na aandachtige overweging eene keus te doen tusschen het door ons voorgestelde. Ik wil volstrekt niet zeggen dat ik den oefenplicht *onvoorwaardelijk* eisch, en nog *véél minder* dat ik dáárop ons legerstelsel zou willen gronden. Ik acht dien noodzakelijk om in eene behoorlijke aanvulling van het leger te kunnen voorzien, van het leger gegrond op den *persoonlijk verplichten dienst*.

Gaarne stel ik met den heer De Bas en de andere sprekers als eisch: *persoonlijk verplichten dienst* en *degelijk in elkander vallende organisatie van leger en schutterij*; doch ik voeg er bij, dat ik daarenboven gaarne zou zien, dat achter dat leger en die schutterij werd gevormd door dwang — maar een *dwang* waarvan ieder de noodzakelijkheid zou inzien en waaraan ieder weldenkende zich dan gaarne zou onderwerpen — eene *ge oefende* weerbare natie, in staat *onmiddelijk* de verliezen aan te vullen.

Met de voorgaande sprekers verschildte ik, zoo als gebleken is, van gevoelen; ik betreur dit — voor zoover er *werkelijk* verschil bestaat — voor mij zeer; doch ook al ware er in het door mij in de October-vergadering gesprokene maar zéér weinig goeds, dan toch zou ik met voldoening op die rede wijzen, als zijnde de oorzaak, dat wij heden avond zooveel degelijks mochten hooren. De heer Jeekel heeft er mij op gewezen, dat ik zoo weinig van de Marine heb gezegd. Ik herinner er dien spreker aan, dat ik mij ten doel stelde de *discussie in te leiden*, en als hij dat in overweging neemt, dan zal hij mij wel willen toegeven dat de beschikbare tijd *beter* besteed zal zijn, als ik die afsta aan een der heeren zee-officieren uit ons midden, dan dat ik — leek in die quaestie — hem in beslag neem. Het zij mij thans echter vergund, als *aanvulling* op het door mij gesprokene op 23 October, het volgende in het midden te brengen.

Naar mijne meening heeft onze Marine de volgende *driedelige* taak en moet zij daaraan ten *volle* kunnen voldoen :

1°. Moet zij *buitengaats* den vijand noodzaken op zijn hoede te zijn, zonder zich met hem, meer dan noodig of voordeelig is, in een ernstigen strijd in te laten. Zij moet hem verplichten zijne landingsvloot goed te bewaken en die vloot in tijds aankondigen. Bovendien moet zij 's vijands handelsvloot kunnen bedreigen.

De eischen aan haar, voor onze koloniën te stellen, laat ik buiten beschouwing. Tot deze handelingen zijn goed gewapende, snel loopende, zeewaardige pantserschepen noodig.

Op de kust moet zij verder 's vijands bewegingen verkennen, zorgen dat eene onverwachte landing onmogelijk is, en zoo hij troepen aan wal wil brengen zich weten op te offeren, om dat te beletten. Hoe meer wij van de zware taak, eene landing af te slaan, aan de Marine kunnen toevertrouwen, des te aangenamer zal dat zeker aan ons, landsoldaten, zijn.

Tot deze taak heeft zij snel stoomende, goed gepantserde, doelmatig bewapende schepen van weinig diepgang noodig.

2°. Moet zij *binnengaats* den vijand beletten onze onbetonde zeegaten te verkennen, van merken te voorzien en binnen te dringen, onze torpedo's op te visschen of onschadelijk te maken, onze versperringen op te ruimen en onze kustbatterijen en kustplaatsen te bombardeerden. Hoe meer zij hier weder van de taak van den kustkanonnier kan overnemen, des te meer zal dit door onze artillerie worden toegejuicht.

Hier zijn monitors, rammen, torpedo-booten, stoomkanonneerbooten, enz. op hunne plaats en bepaald noodig.

3°. Moet zij op onze *binnenrivieren* en *inundatiën* den vijand beletten bruggen te slaan, bij nacht de onderwaterzettingen te passeeren, met schepen onze rivieren onveilig te maken, enz. De Marine kan verzekerd zijn, dat ieder daartoe optredend vaartuig door de landmacht met gejuich zal worden begroet.

Licht gepantserde, weinig diepgaande vaartuigen, kanonneerbootjes, sloepen enz. zijn hiertoe noodig.

Ik kom thans tot de *paarden-quaestie*.

In strijd met het gevoelen van den heer Van der Aa, ben ik van meening dat de door mij voorgestelde regeliug noodig is, en geen

grooter druk aan de natie, of liever aan de bezitters van paarden, oplegt dan door de daarmede te verkrijgen voordeelen wordt gewettigd.

In 1870 is het gebleken hoe de daaromtrent bestaande bepalingen werken, en ik geloof dat toen de ondervinding is opgedaan, dat wij in vele gevallen niet in tijds in de behoefte zullen *kunnen* voorzien.

Niet alleen echter dat ik die regeling *noodig* acht, maar ik acht haar ook *volkomen mogelijk* met de *bestaande* wet op de inkwartiering.

Wij lezen in die wet o. a.

„Art. 4. De *aanvraag* aan eene gemeente tot inkwartiering en onderhoud van krijgsvolk, tot transporten en leverantiën van welken aard ook, voor Onze legers en vestingen, geschiedt aan den burgemeester door hem, die, krachtens de voorschriften bij reglement vast te stellen, tot het doen dier aanvraag bevoegd is. . . .

„Art. 26. Onverminderd de verplichting, vervat in art. 37 (1) der wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 98), worden voor transporten te land, naarmate van de vordering, verschaft voertuigen, met of zonder paarden, of paarden alléén, een en ander met geleiders en geschikt tot het vervoeren van krijgsvolk met bagage, van geschut en ander krijgsmaterieel, en van alle verdere behoeften Onze legers en vestingen.

„Art. 28. In onvermijdelijke en dringende omstandigheden, zooals bij brand, oproer, watersnood of dergelijke, kan, op de aanvraag vermeld in art. 4, het doen van leverantiën, van welken aard ook, ten behoeve van den krijgsdienst gevorderd worden van ieder inwoner, die houder is van het benodigde.

„Art. 30. Onverminderd het bepaalde bij art. 26, ten aanzien van transporten, is art. 28 niet van toepassing op paarden, rund en ander vee.

„De vorderingen daarvan ten dienste van Onze legers of vestingen kan alleen geschieden, wanneer door Ons, naar aanleiding van art. 184 der Grondwet, uit hoofde van buitengewone omstandigheden, de militie te land, hetzij geheel, hetzij ten deele, buitengewoon is bijeen geroepen.”

(1) Luidende: Vervoer in het belang van 's Rijks dienst van krijgsvolk en oorlogstoig over de spoorwegen heeft tegen de helft van den vrachtprijs plaats.

Voor krijgsvolk worden niet gehouden officieren der landmacht zonder troepen reizende, zee-officieren en zeelieden.

Alvorens verder te gaan, merk ik op dat hier naar mijne meening sprake is van eenen toestand, waarvan de heer Van der Aa sprak. Art. 184 der Grondwet spreekt van 2 redenen, waarom de militie, hetzij geheel, hetzij ten deele, buitengewoon kan worden bijeengeroepen, namelijk: oorlog en buitengewone omstandigheden. Mij komt het voor dat men het *dreigen* van eenen oorlog wel onder die *buitengewone omstandigheden* mag rekenen, en dat men dus bij de daaruit volgende voorbereiding tot den oorlog over de noodige paarden *kan* beschikken, *mits* slechts *de militie geheel of ten deele buitengewoon is opgeroepen*, waartoe men in zulke omstandigheden zeker wel *onmiddellijk* zal zijn overgegaan. Zoodra die *oproeping* heeft plaats gehad, is uitgevaardigd, kan men dus *onmiddellijk* de paarden opeischen — vóór dien tijd heeft men ze ook niet noodig; — om dit echter te kunnen doen met den noodigen spoed, is het noodig te weten *waar* paarden zijn en over *welke* men moet beschikken om het spoedigst en op de beste wijze voorzien te zijn.

De wet laat het onteigenen der paarden, in den door mij bedoelden geest, dus toe. Nu is de vraag: laat de wet toe de regeling die ik voorstelde? Ik geloof ja. Wij lezen daarin:

Art. 3. De reglementaire bepalingen, waarnaar in de artt. 4, 6, 9, 24 en 25 wordt verwezen, worden vastgesteld bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur."

Die *reglementaire bepalingen* nu zijn vervat in het *Koninklijk besluit* van den 29 Maart 1866 (*Staatsblad* n°. 18) waarin wij lezen:

„Wij WILLEM III, bij de gratie Gods.

„Op voordracht van Onzen Minister.

„Den Raad van State gehoord.

„Gezien het nader rapport.

„Willende, overeenkomstig het bepaalde bij artikel 3 der wet betreffende de inkwartiering, bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur eenige reglementaire bepalingen vaststellen ter uitvoering van die wet en

„Hebben goedgevonden en verstaan vast te stellen de volgende bepalingen:

.

„Art. 12. Wanneer wij het noodig achten, met het oog op eventueele vorderingen van paarden, eene opgaaf te doen geschie-

den omtrent de aanwezige paarden, zenden de burgemeesters der verschillende gemeenten, binnen veertien dagen na de daartoe ontvangen aanschrijving, aan de Commissarissen des Konings eene opgaaf, ingericht overeenkomstig den bij dit besluit gevoegden modelstaat litt. A., van het getal paarden in hunne gemeenten aanwezig, welke niet behooren aan militaire officieren of tot het leger, en die niet beneden den ouderdom van vier jaren zijn.

„Art. 13. De Commissarissen des Konings vervaardigen van de gemeentelijke opgaven, in art. 12 bedoeld, numerieke verzamelingen, ingericht volgens den mede bij dit besluit gevoegden modelstaat litt. B., en zenden die, binnen vier weken na de ontvangen aanschrijving, aan de Departementen van Binnenlandsche Zaken en Oorlog.

„Art. 14. Zoodra door Ons wordt bepaald, dat er eene vordering van paarden, krachtens het bepaalde in het 2de lid van art. 30 der wet moet plaats hebben, bepalen Wij tevens de hoeveelheid der paarden, door elke provincie te leveren, in evenredigheid van het getal der paarden in bovenvermelde verzameling begrepen.

„Art. 15. Het door elke gemeente in het aandeel der provincie te leveren gedeelte wordt door de Commissarissen des Konings, in evenredigheid tot het getal der in de gemeente beschikbare paarden, bepaald. Tot bepaling van het aandeel kunnen, zoo noodig, twee of meer gemeenten door den Commissaris des Konings worden samengevoegd.

„Art. 16. Zoodra de Burgemeester de aanvraag voor het te leveren aantal paarden heeft bekomen, doet hij de noodige vorderingen voor al de op den staat litt. A. voorkomende paarden van het verlangde soort, met uitzondering van die, benoodigd voor den Rijks-, provincialen- of gemeentelijken dienst, voor den geregelden dienst der publieke vervoermiddelen en voor de uitoefening van den ceredienst of van de geneeskunde. Hij zorgt, dat de paarden, waarvoor de vordering geschied is, op de door den Commissaris des Konings bepaalde dagen worden geleid naar de bij de aanvraag aangewezen standplaats, alwaar zich commissiën zullen bevinden, met de keuring en overname belast.

„Art. 17. De commissiën, in het voorgaande artikel bedoeld, bestaan uit drie burgerlijke leden, als deskundigen te benoemen

door den Commissaris des Konings in de provincie, en twee officieren der cavalerie of artillerie, te benoemen door Onzen Minister van Oorlog, terwijl een militaire paardenarts als adviseerend lid aan de commissie wordt toegevoegd.

„De militaire leden der commissie, voorgelicht door den paardenarts, kiezen de voor het militaire gebruik meest geschikte paarden tot het aangevraagde getal uit de aangevoerde paarden en bepalen te zamen met de burgerlijke leden de schadeloosstelling voor ieder goedgekeurd paard, dat daarop terstond door de militaire leden ten dienste van het Rijk wordt overgenomen.

„Bij het bepalen der schadeloosstelling worden gevolgd de prijzen, welke, op het tijdstip der keuring, in den handel gemiddeld worden betaald.

„Art. 18. Aan de eigenaars van de overgenomen paarden worden door de commissiën bewijzen in duplo afgegeven, met vermelding van de voor ieder paard bepaalde schadeloosstelling; een dezer bewijzen wordt daarna, door tusschenkomst van het gewestelijk bestuur, gezonden aan het Departement van Oorlog, hetwelk ten spoedigste voor de betaling zorgt.”

Dit zijn de bestaande voorschriften omtrent deze quaestie, en het komt mij voor, dat eene eenvoudige wijziging van het aangehaalde Koninklijke Besluit voldoende is om, zonder de perken door de wet aangegeven te overschrijden, te verkrijgen wat ik wenschelijk, ja noodzakelijk acht. Indien bijv. art. 12 luidde: „Wij achten het noodig, met het oog op eene vordering van paarden bij eenen eventueelen oorlog, jaarlijks eene opgaaf te doen geschieden, enz.” — dan was reeds aan den eersten, door mij gestelden, eisch voldaan; dan zou men bij opkomend oorlogsgevaar *onmiddelijk* ongeveer weten hoeveel paarden er zijn en waar zij zijn te krijgen. Door de artt. 13, 14, 15 en 16 eenigszins te wijzigen, zou voorzien kunnen worden in eene snellere verzameling van die onmisbare rij- en trekdieren. Werd art. 17 gewijzigd, dan zouden de Commissiën *jaarlijks* rond kunnen gaan; want, als men eene opgaaf kan *vragen* of liever *vorderen*, dan kan men ook die opgaaf *controleeren*. Het éénige punt waaromtrent, naar mijne meening, verschil van gevoelen zou kunnen bestaan is: de bevoegdheid onder *andere* omstandigheden, dan die bedoeld in art. 184 der Grondwet, bijv. ieder

jaar — de paarden te *verzamelen* om ze te keuren. Ik zeide daarom, dat men dit bijeenbrengen moet regelen in verband met de locale belangen — in de eene streek zal daartoe bijv. de maand Januari, in de andere de maand Mei, het hangt af van het werk, het meest geschikt zijn — en daaraan het karakter moet geven eener tentoonstelling, om het meer aantrekkelijk te maken en niet méér last te veroorzaken dan noodig is. Doch ook al had men met onwil te kampen, dan zou het nog wel mogelijk zijn, in die enkele gevallen, die toch wel tot de uitzonderingen zullen behooren, de stallen der eigenaars zelf te bezoeken. Voornamelijk voor de plaatsen *buiten* de liniën is eene snelle onteigening noodig, en de eigenaars zullen, behoorlijk ingelicht en niet verblind door kwalijk begrepen *égoïsme* zijnde, wel inzien dat het ook in *hun* belang is, want de vijand zal niet zoo veel omslag maken, en de paarden die hij vindt wel *zonder* vergoeding inpakken. De eigenaar dus, die zich eenige moeite getroost, is zeker, zijne paarden tegen billijke vergoeding van de hand te doen; die dat daarvoor niet over heeft, loopt gevaar alles te verliezen.

Men heeft gezegd dat ik aan het *veldleger* eene te ondergeschikte rol zou hebben toegedeeld; dat ik het zou doen ontaarden in een *bezellingsleger*. Vergun mij enkele aanhalingen uit het door mij gesprokene. Op bladz. 26 lezen wij: „Meent echter niet dat ik door deze beschouwing tot het besluit kom, dat een *in alle deelen bruikbaar* veldleger voor ons onnoodig is; dat wij kunnen volstaan met een leger, dat veel minder geoefend is dan dat van andere landen. Geenszins.” Wat op die bladz. verder volgt zal wel niet, doen denken aan een *bezellingsleger*. Op bladz. 27 vinden wij: „Bindelijk kan ons veldleger geroepen worden, vereenigd met een hulpleger, in 's vijands land voorwaarts te rukken. . . . Een degelijk veldleger is dus onmisbaar. . . .” Ook *dát* is niet de taak van een *bezellingsleger*. Waar ik echter vooral de aandacht op wil vestigen is, wat *onmiddelijk* op het aangehaalde volgt: „zoolang echter niet meer gelegenheid bestaat om actief op te treden dan mogelijk is bij een vestingstelsel, zooals de wet dat aangeeft — ik laat in het midden of dit stelsel al dan niet goed is — kan ik aan het veldleger, behalve voor eenen aanval op de kust, niet die gewichtige rol in de landsverdediging toekennen,

die sommigen willen." Daarop bazeert zich hoofdzakelijk de door mij geschetste loop van den oorlog.

De heer De Bas heeft ons er op gewezen, hoe men vroeger niet zoo hokvast was en, het hart van het land onbeschermd latende, zich moedig in den rug van den vijand wierp. Ik acht mij volstrekt niet bevoegd om hieromtrent eene gedecideerde meening te uiten, maar ik durf het toch in twijfel trekken, of men in den tegenwoordigen tijd met eene kleine macht tegenover overmacht zóó zal kunnen handelen. Toen was het voldoende eene enkele versterkte plaats te nemen, om het aanvallende leger van zijne operatie-basis af te snijden, en door die sterkte te bedreigen, noodzaakte men dit dikwijls terug te trekken en tot ontzet op te rukken. Zou het *thans* mogelijk zijn met een leger als het onze, *al* die wegen af te sluiten, waarlangs, te water en te land, 's vijands leger, tot in Holland doorgedrongen, in verbinding kan blijven met het eigen land? Hoe het echter ook zij, ik heb mij niet gewaagd op het gebied der veronderstellingen; ik heb mij niet verdiept in gissingen, waar wij ons leger zoo al zouden kunnen opstellen en hoe wij het daar zouden moeten gebruiken, om de zeer eenvoudige reden dat ik te weinig kennis bezit van strategie en tactiek om mij daaraan te wagen, en ik het véél beter achtte — bij de verdere discussie — het aan meer bevoegden over te laten daarover te spreken. Het zij mij gegund, als bewijs dat ik volstrekt het veldleger niet aan de *liniën* wensch te *binden*, aan te halen wat ik op bladz. 36 zeide: „Zijn onze versterkte liniën en positiën goed ingericht, dan zal het veldleger zich vrij kunnen bewegen en juist *dáárom* hecht ik zooveel aan eene goede inrichting onzer verdedigingswerken” Wil men met het leger elders optreden, dan zal men, naar mijne meening, *in de eerste plaats* moeten zorgen dat de linie, die het hart van het land *verdedigt*, een *onoverkomelijken* hinderpaal vormt, *op zich zelf* in staat is 's vijands aanval *af te slaan*. Heeft de vijand zijn hoofdkwartier in Amsterdam, dan zal hij ons stil laten pivoteeren om Coevorden of elders.

Wat het optreden met hulptroepen betreft, dit moet naar mijne meening niet van uit de Utrechtsche-linie geschieden. Om verschillende redenen ben ik daar tegen.

Men heeft gezegd dat te dikwijls wordt gesproken van *over-*

macht, ja van *grootte overmacht*. Ik geef toe dat er zeer veel gevallen denkbaar zijn, waarin die overmacht niet zoo groot zal zijn; maar ik wensch toch te vragen of het ondenkbaar is dat wij, zulk een klein land als het onze, *soms* met overmacht zullen te kampen hebben? Het antwoord op die vraag kan niet bevestigend zijn. Overmacht is naar mijne meening *denkbaar*, en is dit zoo, dan moet men daarop *rekenen*. Is de macht, die ons aanvalt dan kleiner, dan is het des te voordeeler.

Volgens den heer Van Tuerenhout moet alles wat tot de verdediging gebezigd wordt, uitstekend zijn; de heer De Bas kon zich niet vereenigen met het stellen van lagere eischen voor de bezettingstroepen. Door den eersten spreker werd gewezen op Sebastopol en de zéér lezenswaardige beschrijving van die verdediging in de *Revue des deux mondes* aangehaald.

Vooreerst moet ik opmerken, dat de taak van de verdedigers van Sebastopol zonder voorbeeld zwaar was. De werken werden als het ware gebouwd onder 's vijands vuur; het spreekt dunkt mij van zelf, dat aan de eischen eener goede dekking dientengevolge slechts zeer gebrekkig kon voldaan worden en dat het gereed maken van dekkingen ontzettende offers koste; daarenboven werden zij voor een groot gedeelte verdedigd door marinesoldaten, die onbekend waren met de vesting en het voorliggend terrein en vreemd waren in dien werkkring. Zal dat alles ook bij ons zoo zijn? Ik hoop en vertrouw van neen. Ik verwacht dat onze sterkten geheel en al naar de eischen des tijds zullen ingericht worden; ik ben van gevoelen dat de bezettingstroepen door en door bekend kunnen zijn met het terrein waarop zij zullen strijden, en nu geloof ik dat het veel gemakkelijker is het personeel voor eene *locale* verdediging, voor de verdediging van eene *bepaald aangewezen* localiteit, te bekwamen, dan voor den strijd in het open veld op onbekend terrein. De vestingoorlog eischt eene *bijzondere* oefening, en om dien strijd te *leiden* behoort misschien niet minder kennis en doorzicht dan tot het *leiden* van een gevecht in het open veld, maar van elk individu, van den soldaat wordt te velde veel meer doorzicht en veelzijdige geoefendheid, naar 't mij voorkomt, gevergd, dan van den vestingsoldaat. Moge voor den laatsten eene hooge mate van moreelen moed worden vereischt

om onwrikbaar op zijn post te blijven onder een hagel van granaatscherven, en eene taaie volharding onmisbaar zijn om stand te houden, waar telkens terrein wordt verloren — wat bij ons, zooals ik aantoonde, maar tot eene zekere grens zal plaats hebben bij eene oordeelkundige verdediging — men zal toch niet zeggen dat er tegenwoordig geen moed toebehoort onder een snelvuur van achterladers voorwaarts te rukken of onder het granaatvuur van veld-batterijen stand te houden.

Voor den vestingdienst acht ik de schutterij — natuurlijk bij goede oefening — beter geschikt dan de militie. Mannen van 25 tot 30 jaren zijn meer lichamelijk ontwikkeld, in den regel meer tot hardnekkig volhouden geneigd, dan jongelingen van 20 tot 25 jaren, die meer geschikt zijn om er op in te stormen.

Indien ik echter zeide, bladz. 2 en 3:

„Achter onze liniën en in onze sterkten toch kunnen wij op vele plaatsen met vrucht gebruik maken van personeel en materieel, dat voor eenen aanvallenden oorlog minder geschikt is,” en op bladz. 27: „doch wij kunnen veel meer krachten nuttig gebruiken dan wij in het veldleger kunnen opnemen,” dan had ik niet uitsluitend het oog op het *optreden tegenover den vijand*, maar ook op vele andere verrichtingen die in onze liniën moeten uitgevoerd worden.

Ik wilde daarmede als het ware zeggen, wanneer men alleen vraagt hoeveel personeel wij bezitten, dat geschikt is om in het veldleger op te nemen, dan krijgt men een te gering denkbeeld van onze kracht als *verdediger*; de verdediger kan veel personeel gebruiken dat die geschiktheid *niet* bezit.

Ik moet het hierbij laten onder het voorbehoud zoo straks genoemd.

De discussie over punt A. wordt hiermede gesloten, en de vergadering ging — ruim elf uur — uiteen, nadat 5 nieuwe leden waren aangenomen.

Namens het Bestuur,
De Secretaris,
 F. E. L. A. ABEL.